

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Michaelská slavnost a možnosti jejího pojetí ve waldorfské mateřské škole

Vypracoval: Anna Jarošová
Vedoucí práce: Mgr. Dita Podhrázká

České Budějovice 2019

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci „Michaelská slavnost a možnosti jejího pojetí ve waldorfské mateřské škole“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedené v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 20. března 2019

Anna Jarošová

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala Mgr. Ditě Podhrázské za rady a kontrolu mé práce. Dále bych chtěla poděkovat účastníkům výzkumu, kteří byli otevření a ochotní v rozhovorech. Na závěr bych chtěla poděkovat své rodině, která mě při psaní práce podporovala a byla mi oporou.

ABSTRAKT

Michaelská slavnost a možnosti jejího pojetí ve waldorfské mateřské škole

Teoretická část bakalářské práce se věnuje waldorfské pedagogice, konkrétně hlavním principům, jejímu vzniku, vývoji a východiskům. Jsou zde popsány činnosti typické pro waldorfské mateřské školy a jejich význam v životě dětí. Dále je zde zmíněn popis osobnosti učitele tohoto pedagogického směru. Další kapitola je zaměřena na jednotlivá období, do kterých se rok ve waldorfské mateřské škole člení. Je zde vysvětlen původ slavnosti spadající k danému období, uveden význam pro život člověka a změny v přírodě, které v tomto období nastávají. Dále jsou k jednotlivým obdobím uvedené aktivity a slavnost, kterým se ve waldorfských mateřských školách v daném období věnují. Detailněji je popsáno Michaelské období, které je typické výhradně pro waldorfské školy. Praktická část je zaměřena na Michaelskou slavnost, konkrétně na její průběh v některých waldorfských mateřských školách v České republice. Informace o průběhu slavnosti ve waldorfských školkách byly získávány prostřednictvím rozhovorů s učitelkami waldorfských mateřských škol. V závěru je k tomuto období uveden integrovaný vzdělávací blok s nabídkou konkrétních činností, který může být praktickou inspirací pro učitelky mateřských škol.

Klíčová slova: slavnosti, Michaelská slavnost, waldorfská mateřská škola, waldorfská pedagogika

ABSTRACT

Michaelmas and the Possibilities of its Conception at a Waldorf Preschool

The theoretical part of the bachelor's thesis deals with Waldorf pedagogy, namely with its key principles, origins, development and foundations. This part describes educational activities typical for Waldorf preschools and their importance in children's lives. It also includes a description of the personality of a teacher who follows principles of this pedagogical school. The following chapter is focused on particular seasons into which the school year in Waldorf preschool is divided. It explains the origins of individual festivals related to each season, mentions their importance for man's life and changes in nature which occur in that season. The chapter also presents activities and festivals traditionally organised in Waldorf preschools during the season concerned. Particular emphasis is put on the description of the Michaelmas season, which is unique to Waldorf schools. The practical part of the thesis focuses on Michaelmas, namely on its celebrations in some Waldorf preschools in the Czech Republic. The information on the programme of celebrations organised in Waldorf schools was gained through interviews with the teachers who work in Waldorf preschools. The final chapter of the thesis presents an integrated educational block which is relevant to the Michaelmas season and includes a range of specific educational activities, which could serve as useful sources of inspiration for preschool teachers.

Key Words: festivals, Michaelmas, Waldorf preschool, Waldorf pedagogy

OBSAH

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Waldorfská pedagogika	9
1.1 Vznik a vývoj waldorfského školství.....	9
2 Obecná východiska	10
2.1 Potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí	11
2.2 Potřeba smysluplného světa	11
2.3 Potřeba životní jistoty	12
2.4 Potřeba vlastní společenské hodnoty	12
2.5 Potřeba otevřené budoucnosti	12
3 Obsahová náplň ve waldorfské mateřské škole	14
3.1 Malování.....	14
3.2 Modelování	14
3.3 Vyprávění	15
3.4 Zpěv.....	15
3.5 Eurythmie	15
3.6 Volná hra	16
3.6.1 Hračka	16
4 Učitel ve waldorfské mateřské škole	18
5 Průběh roku ve waldorfské mateřské škole	20
5.1 Září – období Václavské slavnosti	20
5.2 Říjen – období Michaelské slavnosti	21
5.2.1 Svatý Michael.....	21
5.2.2 Symbol draka	22
5.2.3 Podzimní příroda.....	22
5.2.4 Činnosti v mateřské škole	23
5.3 Listopad – období Martinské slavnosti	24
5.4 Prosinec – období adventu	25
5.5 Leden – období „nového léta“	26
5.5.1 Hromnice.....	26
5.6 Únor – období masopustu	27
5.7 Březen – období příchodu jara.....	27
5.8 Duben – období Velikonoc	28
5.9 Květen – období svatodušních svátků – letnic.....	29
5.10 Červen – období svátku svatého Jana	30
PRAKTICKÁ ČÁST	31
6 Metodika výzkumu.....	31
6.1 Dotazovaná metoda	31
6.2 Cíl výzkumu	31
6.3 Výzkumné otázky	31
6.4 Dílčí výzkumné otázky	31
6.5 Výzkumný soubor.....	32
6.5.1 Waldorfská mateřská škola Praha 6, Dusíkova ulice	32
6.5.2 Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno.....	32

6.5.3	Waldorfská škola České Budějovice – mateřská škola, základní škola a střední škola o. p. s.	32
6.5.4	MŠ Studánka – třída s prvky waldorfské pedagogiky	32
6.5.5	WALDA – centrum rodiny a volného času	33
7	Výsledky rozhovorů.....	34
7.1	Co je podstatou Michaelské slavnosti u vás ve školce	34
7.2	Jak tuto podstatu v dětech prohlubujete.....	36
7.3	Jaké činnosti ve školce v tomto období probíhají.....	37
7.3.1	Pohádky.....	37
7.3.2	Výroba atributů svatého Michaela – meč, koruna a plášť.....	39
7.3.3	Činnosti na principu rovnováhy	40
7.3.4	Kruhová hra.....	41
7.3.5	„Kometky“	42
7.3.6	Motivy železa	42
7.3.7	Papíroví draci	43
7.4	Jak se do akce zapojují rodiče, pomáhají s přípravami	43
7.5	Jak probíhá vyvrcholení Michaelské slavnosti	45
8	Integrovaný vzdělávací blok k Michaelskému období	51
8.1	Vzdělávací oblasti	51
8.1.1	Dítě a jeho tělo.....	51
8.1.2	Dítě a jeho psychika	52
8.1.3	Dítě a ten druhý	53
8.1.4	Dítě a společnost.....	54
8.1.5	Dítě a svět	54
8.2	Nabídka konkrétních činností	55
9	Diskuze	71
	Závěr	73
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
	SEZNAM PŘÍLOH	79
	PŘÍLOHOVÁ ČÁST	

ÚVOD

Klíčem k tomu, jak se jednou bude utvářet povaha dítěte při kontaktu s ostatními lidmi, je podle mého názoru kromě samotné rodiny také mateřská škola. Dítě zde navozuje první kamarádké vztahy, objevuje nové věci a jemu dosud neznámé situace. Rodiče mají v současné době možnost volby z obrovské nabídky škol, mohou si zvolit cestu standardní mateřské školy anebo vybírat ze seznamu škol alternativních. V této práci bych se chtěla blíže věnovat jedné z nich, a to waldorfské.

Waldorfská pedagogika upoutala můj zájem během absolvování praxe ve 3. ročníku na střední škole, a to z důvodu přístupu učitele k dítěti, jeho zájmu o něj a individuálního přístupu k němu, způsobu dětské hry a spolupráce školky s rodiči. To mě vedlo k tomu se o tento směr zajímat hlouběji.

Waldorfská pedagogika čerpá z tradic národa a prostřednictvím nejrůznějších forem prožitkového učení tyto tradice předkládá dětem. Součástí tohoto jsou také slavnosti. Ty v našem životě odrážejí běh dějin a historických událostí. Ve waldorfské mateřské škole jsou děti prostřednictvím slavností zapojeny do koloběhu roku. Mimo jiné sblíží učitele, děti a jejich rodiče během příprav. Ovšem abychom mohli tyto svátky plně prožívat, oslavit a předat je dětem, je důležité znát jejich původ a výpověď do dnešní doby.

V této práci se detailně zaměřím na, ve standardních školách, netradiční Michaelskou slavnost, kterou každá waldorfská mateřská škola prožívá jiným způsobem, ovšem jádro slavnosti je v každé školce stejné. Tímto bych ji chtěla přiblížit, ukázat její původ, podstatu a význam v životě dětí. Prostřednictvím rozhovorů s učitelkami waldorfských školek bych chtěla zjistit, jak je s dětmi a rodiči prožívají, jak probíhá příprava na slavnost a jak vypadá samotné vyvrcholení oné slavnosti. Na závěr této práce uvedu dle požadavků rámcového kurikula integrovaný vzdělávací blok pro waldorfskou mateřskou školu, který může být praktickou inspirací učitelkám mateřských škol k činnostem v období svatého Michaela, jež v běžných mateřských školách není příliš známé.

TEORETICKÁ ČÁST

1 WALDORFSKÁ PEDAGOGIKA

Waldorfská škola je patrně nejznámějším typem alternativní školy v současné době. Do povědomí se dostala díky četným informacím, které byly publikovány v pedagogické literatuře v roce 1989 (Průcha, 2012).

1.1 Vznik a vývoj waldorfského školství

První waldorfská mateřská škola byla založena v roce 1919 ve Stuttgartu, a to Emilem Moltem, majitelem továrny na tabákové výrobky Waldorf–Astoria, který uvedl před dělníky Rudolfa Steinera jako „sociálního filosofa“. Rudolf Steiner začal hovořit o něčem, co ještě neexistovalo. Dělníkům představil dvanáctiletou jednotnou školu, která by obsahovala národní i vyšší školu a mohl by ji navštěvovat každý, bez ohledu na sociální původ. Tím si Steiner získal srdce svých posluchačů (Carlgren, 1991).

Časem vznikaly tyto školy nejenom na jiných místech Německa, ale také za jeho hranicemi. Nástupem fašismu byl rozvoj těchto škol přerušen a v roce 1938 přišel úplný zákaz waldorfských škol v Německu a ve všech zemích ovládaných během 2. světové války Němci. Ovšem po kapitulaci Německa byly tyto školy znovuobnovovány a jejich počet rostl i v dalších zemích (Pol, 1995).

„Příčiny růstu hnutí lze, kromě jiného vidět, i v následujících okolnostech: rodiče kladně oceňují duchovní hodnoty, k nimž se waldorfské školy hlásí; absolventi jsou “věrní” (přihlašují do těchto škol své děti); založení waldorfské školy není v počátcích příliš drahé: 1. rok – 1 učitel, 1 třída” (Pol, 1995, s. 7, 8).

Na území předválečného Československa byla zřízena mateřská škola waldorfského typu pouze v Bratislavě, kde ji založila místní německy mluvící menšina. V Čechách a na Moravě se školy tohoto typu objevily až po roce 1989. V řadě míst jako je Brno, Ostrava, Písek, Praha, Příbram, Semily atd. (Pol, 1995).

2 OBECNÁ VÝCHODISKA

Zakladatel waldorfské pedagogiky Rudolf Steiner vycházel z anthroposofické duchovní vědy - „*antropos = člověk; sofia = moudrost*“ (Zelina, 2000, s. 32), která hovoří o podstatě člověka, smyslu lidského života, ale také odpovídá na otázky, jak může vzdělávání přispět k zdravému a ucelenému vývoji dítěte. Například podcenění tělesné výchovy může vést k narušení harmonického vývoje osobnosti, kdy nebude žádná protiváha k intelektové stránce člověka, to v konečném výsledku může vést k zhoršení psychického zdraví, kdy dítě nebude připravené na náročný život v dospělosti, může dojít také k narušení mezilidských vztahů a v konečném důsledku i k narušení rovnováhy ve společnosti (Zelina, 2000). „*Působení na rozvoj dítěte rozdělil na tři etapy, které jsou odvozené od fyziologických změn. První etapa: do 7. roku života, do výměny zubů – v této etapě se dítě nejvíce učí napodobováním a vychovatel se má starat o správné, zdravé prostředí. Druhá etapa je od sedmého roku života do pohlavní zralosti. V této etapě na místo napodobování vzorů nastupuje autorita a její následování. V třetí etapě po dosažení pohlavní zralosti má vychovatel vést dítě k vlastnímu názoru, podporovat samostatnost, učitel se vzdává své autority a stává se poradcem žáka, studenta*“ (Zelina, 2000, s. 28).

Hlavními myšlenkami a principy waldorfské školy jsou důraz na uměleckou výchovu, výchovu uměním, krásnem a přírodou, důraz na prožívání, na tvořivost a vlastní tvorbu, dále důraz na zvláštní uspořádání prostředí pro výchovu – prostředí má být podnětné, s možností dotvoření dětmi (Zelina, 2000). Ve waldorfské pedagogice je výrazným prvkem pěstování humanity a lidskosti, tolerance a porozumění druhým. Výchova a vzdělávání ve waldorfských mateřských školách vychází výhradně z potřeb dítěte (Smolková, 2007). Tyto potřeby vycházející z nálezů u dětí z dětských domovů definoval Josef Langmeier společně se Zdeňkem Matějčkem. Je to potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní společenské hodnoty a potřeba otevřené budoucnosti (Matějček, 1994).

2.1 Potřeba náležitého přísunu podnětů zvencí

Dítě do svých sedmi let života napodobuje vše, co vnímá svými smysly, proto je dobré dítěti předkládat dobré a vhodné vzory. *„Napodobování je pro dítě právě tak důležité jako dýchání: smyslové dojmy jsou vdechem, napodobení pak jeho výdech. Hadfield klade na význam napodobování největší důraz. „Abnormality vznikají především tím, že děti napodobují špatný příklad svých rodičů. Arogantní rodiče vychovávají arogantní dítě“ (Childhood and adolescence)“* (Carlgren, 1991, s. 28).

Pro dítě je důležité, jaký je jeho vychovatel, jaká jsou jeho gesta, jakými dojmy na dítě působí, míra pravdivosti jeho vyjádření aj., stejně tak je i důležité prostředí, ve kterém dítě žije a jaké předměty ho obklopují, aby se dítěti dostalo co nejpřesnějších, nejautentičtějších smyslových vjemů (Smolková, 2007). Také bychom měli mít na paměti, že učení prostřednictvím vlastní aktivity, tedy hry jako spontánní aktivity, je neefektivnější formou učení a vytváří trvalejší stopy naučeného (Krejčová, Kargerová, Syslová, 2015).

2.2 Potřeba smysluplného světa

Podstatný je také obsah činností, dítě se snaží zorientovat v pro něj dosud neznámém světě a jistotu mu dodávají aktivity vycházející ze zkušeností, se kterými se může ztotožnit. K nim patří mimo jiné rituály, které jsou pro dítě v tomto období velkou pomocí. Samotný uspořádaný průběh dne je pro dítě rituál. Rituály pomáhají v orientaci, posilují sebedůvěru, jsou prospěšné v respektování hranic, v odpoutávání od rodiče a v opětovném přibližování se k němu, ve vyjadřování strachu a zlosti v chráněném rámci (Kaufmann-Huber, 1998).

Ve waldorfských školách hraje důležitou roli řád a rytmus, který dítěti dodává základní orientaci v čase a souvislosti jevů. S rytmem se setkáváme již od narození prostřednictvím fyziologických procesů a životních podmínek (výdech – nádech, spánek – bdění, chůze, den – noc, koloběh vody, narození – smrt). Rytmus je projevem řádu. *„Prožitek existence a platnosti řádu věcí, jejich rytmického proměňování a vzájemného podmiňování dává pak dítěti v prvních sedmi letech života pocit, že vše má své místo, svůj účel a svůj smysl“* (Smolková, 2007, s. 17).

2.3 Potřeba životní jistoty

Vzorem k nápodobě je pro dítě osoba, která je nějakým způsobem „jeho“ – rodiče, sourozenec, vychovatel, kamarád. Osoba, která mu poskytuje ochranu a pomoc. Je to osoba, které na dítěti záleží, která ho bezvýhradně a bezpodmínečně přijímá a dodává mu jistotu v pro něj neznámém prostředí (Matějček, 1994).

S tím souvisí fakt, že ve waldorfských školkách je kladen důraz na osoby, se kterými je dítě v nějakém vztahu. Součástí waldorfské pedagogiky je také snaha o posilování sebedůvěry dítěte, a proto jsou všechny činnosti vedeny tak, aby nesměřovaly k srovnávání výkonů dětí. *„Jediným způsobem hodnocení dítěte a jediným kritériem je pouze jeho vlastní pohyb po cestě, kterou se vydává“* (Smolková, 2007, s. 19).

2.4 Potřeba vlastní společenské hodnoty

Dalším znakem waldorfských mateřských škol jsou smíšené třídy, díky kterým děti mají možnost se vzájemně obohacovat a pomáhat si (mladší děti se učí od starších, starší pomáhají mladším, silnější slabším), děti se učí vzájemně se respektovat a brát ohled na druhé. Celé odpoledne nebo dopoledne je s dětmi jedna stálá učitelka, ta má tak možnost poznat individuální potřeby, nálady a zdravotní stav každého dítěte – díky tomu vzniká předpoklad, že každé dítě bude „osobně osloveno“ (Smolková, 2007).

Pro děti předškolního věku je důležité ocenění za jejich úspěchy, snahu a samostatné pokusy. Je nutné jim poskytovat pozitivní zpětnou vazbu. *„Děti jsou nesmírně citlivé, proto je potřeba povzbuzovat je k překonávání obtížných situací. Jen v prostředí, v němž se děti cítí sebejisté, je můžeme motivovat i k činnostem, které by si zpočátku nevybraly, třeba právě proto, že se jim zdály obtížné“* (Krejčová, Kargerová, Syslová, 2015, s. 44). Učitelka by měla dítěti umožnit pracovat vlastním tempem a nestresovat ho (Krejčová, Kargerová, Syslová, 2015).

2.5 Potřeba otevřené budoucnosti

V dnešní době děti nemohou příliš zasahovat do chodu věcí, které se dějí okolo nich, ba naopak bývají v určitých situacích jen jako pozorovatelé (rozvod rodičů, kariéra rodičů aj.). Přitom pro dítě do sedmi let je přirozené nebýt pozorovatelem, ale tvůrcem. *„Dítě je připraveno měnit, tvořit, zkoušet a hledat nové ještě neznámé prostory a možnosti*

vlastní realizace. Ne vždy mu ale dnešní svět dospělých ukazuje přívětivou tvář. Dítě však ve své přirozenosti chce věřit, že stojí za to absolvovat celou dlouhou cestu životem a naplnit svůj životní příběh. Je tedy základní úlohou dospělého, aby tuto přirozenou touhu pomohl nasytit. Víra v to, že svět je dobrý, je podle Rudolfa Steinera základní podmínkou pro to, aby dítě v této první fázi života se vůbec mohlo vydat na cestu“ (Smolková, 2007, s. 21).

Dítě má dostat především svobodu pro své odlišné dětské uzpůsobení, pro možnost napodobovat co vidí a tvořivě a s fantazií se projevovat. Důležitou roli hraje také citový prožitek ze společného konání a ze své spoluúčasti. Tento proces vzbuzuje u dětí zájem, rozvíjí představy a buduje pojmy. Dalším cílem waldorfské pedagogiky je vytvořit maximálně propojené vedení mateřské školy s rodiči a umožňovat jim podílet se na aktivitách dětí a spolupracovat na jejich výchově (Koťátková, 2014).

3 OBSAHOVÁ NÁPLŇ VE WALDORFSKÉ MATEŘSKÉ ŠKOLE

Činnosti ve waldorfských mateřských školách provází snaha o rovnováhu mezi volnou hrou, která podporuje rozvoj fantazie, vlastní iniciativy a zpracování životních dojmů a mezi tvůrčí společnou činností vedenou učitelkou (Grunelius, 1992).

3.1 Malování

Jednou ze společných činností celé skupiny je malování. To dětem zprostředkovává „hluboký vnitřní zážitek a prožitek a současně i klíč k citlivému porozumění skutečnosti“ (Grunelius, 1992, s. 20). Před vysvětlováním, jak danou činnost děti mají dělat, se zde dává přednost napodobování toho, co a jak právě učitelka dělá (jak čistí štětec, jak nanáší barvu...), děti pak chtějí onu činnost samy vyzkoušet.

Pracuje se zde s akvarelovými barvami, a to pouze s červenou, modrou a žlutou barvou, ostatní barvy děti získávají smíšením dvou základních barev. „Například použitá modř působí meditativně, žluť je veselá ve svém záření, červeň vyvolává touhu po činech a temperament dětí se může zdravě vyžívat. Učitelka pozná malého melancholika podle jemné, něžné modře, choleric se mocně potvrzuje na rumělce, flegmatik natírá veliké plochy zelení, sangvinik klade mnoho barevných odstínů rytmicky střídavě vedle sebe. [...] Sledování linie a figurální obrázky nejsou v tomto typu výtvarné činnosti prioritní, linii lze tímto způsobem vytvářet jako s obrysem květiny nebo jako s konturou nějakého domu – dítě formuje jako linii to, co cítí v sobě samém“ (Smolková, 2007, s. 39).

3.2 Modelování

Podobnou funkci má také modelování z včelího vosku, který je příjemně barevný, má typickou vůni a schopnost udržet tvar a teplotu, kterou do něj při manipulaci s ním vložíme. Dětem se dává úplná volnost v tom, co chtějí napodobit (Smolková, 2007). Stejně jako u malování se dává přednost přihlížení tomu, jak to dělá dospělý. Tato činnost bývá doplněna vyprávěním pohádkového příběhu, kdy má dítě jedinečnou příležitost slyšené ihned realizovat. Učitelky se při tom vyhýbají hodnocení a srovnávání výtvorů (Grunelius, 1992).

3.3 Vyprávění

Neodmyslitelnou součástí waldorfských školek je vyprávění klasických pohádkových příběhů. „*Pohádka odpovídá obsahem aktuálnímu ročnímu období, v denním programu má své stálé místo a jedna pohádka je čtena, vyprávěna nebo dramaticky ztvárňována vždy více dnů za sebou – obvykle 10–15 dnů*“ (Smolková, 2007, s. 42). Při tomto vyprávění není ani tak důležitý obsah jako celková atmosféra, ve které se příběh vypráví a naslouchá (Grunelius, 1992).

Pohádkou se můžeme podílet na výchovném procesu, kdy prostřednictvím příběhu zdůrazníme některé lidské vlastnosti a ukážeme je dětem v konkrétních situacích. Pohádky volíme podle vlastností dítěte, pokud zjistíme, že má některé sklony k chtivosti a nenasytosti a nikdy není spokojené, můžeme převyprávět příběh o rybářově ženě, která si něco přála, a to se jí splnilo. Pak měla zase jiné přání, a to se jí také splnilo a další přání bylo ještě větší a pošetilejší. Příběh končí tím, že žena o vše přišla a zůstala s holýma rukama jako na začátku (Grunelius, 1992). „*Doporučovala bych zvláště některé pohádky bratří Grimmů; dokonale oslovují srdce dětí a nejsou dotčeny civilizačními hledisky účelnosti a užitečnosti. Našemu materialistickému světu se pohádkové postavy zdají nepravdivé, jsou však plny nejhlubšího lidského porozumění*“ (Grunelius, 1992, s. 23).

3.4 Zpěv

Zpěv ve waldorfské mateřské škole doprovází téměř každou činnost a není zde koncipován jako samostatná oblast. Mimo jiné je nedílnou součástí „ranního kruhu“, který následuje vždy po volné hře a je prostředkem k naslouchání druhému. Zpěv a hra na lyru nebo jiný hudební nástroj může doprovázet vyprávění nebo odpolední odpočinek. Účelem je zde „*zejména stimulace schopnosti vnímat a vyjadřovat přirozeně duševní polohy své i druhého člověka a v neposlední řadě jde o prožitek rytmu, rytmicky opakovaných celků*“ (Smolková, 2007, s. 42).

3.5 Eurythmie

Tento druh recitačního a deklamačního umění se pokusila ve své dlouholeté práci vypracovat Dr. Steinerová. Prostřednictvím eurythmie můžeme zviditelnit oduševnělou stránku toho, co chce člověk říci, ať už řečí slyšitelnou nebo řečí viditelnou. Umožňuje

nám uskutečnit něco podobného, jako když se v orchestru spojují různé nástroje (Steiner, 1990). „Když vyslovíme nějakou hlásku, dochází v našem nitru k jakémusi neviditelnému „volnímu gestu“ – to nabývá v eurythmickém pohybu viditelného výrazu. Každá samohláska a každá souhláska má svůj specifický pohyb. I při zpěvu se odehrávají taková neviditelná vnitřní gesta. [...] Eurythmie je tedy „viditelnou řečí“ a „viditelným zpěvem“. [...] Jejím základem je recitace nebo hudba“ (Carlgren, 1991, s. 79).

Eurythmie je dalším předmětem společného zaměstnání. Ve školkách probíhá prostřednictvím pohádkových motivů rytmickým a básnicko – hudebním způsobem. Děti se jí účastní buď jako diváci, nebo napodobují učitelku (Grunelius, 1992).

3.6 Volná hra

Poslední část této kapitoly bych chtěla věnovat volné hře, která v mateřských školách střídá činnosti, které jsou řízeny učitelkou. „Volnou hru provádíme ve školce podle počasí a roční doby buď venku, nebo v místnosti. Děti mají nejrůznější hračky a materiály: pískoviště, houpačky, houpací koně, jednoduché látkové panenky vycpané ovčí vlnou, obrázkové knížky, barevné tužky, lehké dřevěné poličky, které se dají navzájem zavěšovat, aby vznikl kouteček na hraní, různé barevné ručníky, látky a závoje na zavěšení nebo také na převlečení do divadelní hry. Děti se kolem nich shluknou podle chuti a podle vlastního výběru. Dospělí zasahují jen minimálně“ (Grunelius, 1992, s. 28). „Ve hře dítě napodobuje pohyby dospělých i jejich činnost. Toto napodobování je umělecká činnost plná fantazie. U zdravého a normálního dítěte to není otrocké kopírování, ale svobodná aktivita přiměřená jeho věku“ (Heydebrand, 1993, s. 54). Napodobováním jde volnou hru dětí dostat pod kontrolu aneb Jak se chováme my, tak se budou chovat (nejen) při hře i děti. Důležitá je také celková atmosféra, kterou ve třídě vytvoříme. Když ve třídě bude prostředí plné „opravdovosti, čistoty, sebeovládání – prostředí milé, teplé a krásné – bude taková i dětská hra“ (Grunelius, 1992, s. 28).

3.6.1 Hračka

Hračka v dětské hře může podporovat představivost, pokud je jednoduchá a primitivní – prostě když odpovídá schopnostem dítěte tvořit, přetvářet a nedokončené ve fantazii dotvářet. Někdy ovšem může být hračka pro dítě nepřitelem, v takovém případě „Rudolf Steiner uvádí příklad „dokonale krásné panenky“ s pravými vlasy, mrkácíma očima atd.

K takové už žádná dětská fantazie nedokáže mnoho přidat. A přitom docela obyčejná panenka sešitá z hadříku s inkoustem naznačenýma očima, nosem a pusou může vyvolat nejvroucnější city jenom proto, že na ní dětská fantazie může všechno dokreslit“ (Heydebrand, 1993, s. 57).

Při poznávání světa dítě prožívá pocity „jako když dospělý v krásné krajině vypne myšlenky, silně procítuje a oddá se modři oblohy, zeleni luk, cvrkotu cvrčků a slunečnímu teplu. Tu se mu zdá, že jeho bytost se stává součástí okolí, že jej modro obtékává a světlo zahaluje tak, že je přímo v nich, a ne mimo ně. Člověk se osvěží a okřeje, protože poznal oživující síly přírody. Pro duši dítěte je právě toto typické. Co je pro dospělého výjimečný případ, to je pro dětskou duši přiměřený životní stav. [...] Protože děti takto vnímají, mohou si hrát skoro se vším, zvláště s tím, co jim poskytuje příroda. Písek, kamínky, semena, ovoce, listy, kůra, dřevo, mech, různé hlízy, ať je to cokoliv, vše k nim mluví bezprostředně a povzbuzuje dětskou fantazii“ (Heydebrand, 1993, s. 56). Hračka z přírodního materiálu nebo přírodnina sama v sobě nesou životní sílu, příjemně oslovují smysly dítěte. A právě tuto jednoduchost podporuje waldorfská pedagogika (Smolková, 2007).

Pro dítě je přínosnější, když zapíná knoflíky na svých vlastních kalhotách, což patří ke každodennímu životu než na učební pomůcce, tato činnost od života abstrahuje. (Heydebrand, 1993).

4 UČITEL VE WALDORFSKÉ MATEŘSKÉ ŠKOLE

Pro děti v předškolním věku je důležité mít ve své bezprostřední blízkosti člověka, ke kterému mohou lnout a vzhlížet, člověka, od kterého cítí pocit jistoty, který je pro ně zdrojem síly, které nemají děti v tomto věku nikdy dost. (Carlgren, 1991). Pro Steinerovu pedagogiku a jeho filosofii je nejdůležitějším předpokladem k výchově a vzdělávání znát dobře psychiku dítěte, jeho nitro a zákonitosti psychického a fyzického vývoje (Zelina, 2000). Rudolf Steiner ve svém díle *„Practical Advices to Teache s“* uvedl čtyři požadavky na učitele waldorfské školy:

1. *„Musí být člověkem iniciativním ve všem, co dělá, ať jsou to věci velké či malé;*
2. *Musí být jedním z těch, kteří se zajímají o existenci celého světa a lidstva... Vstupovat do všeho, co se jakkoli týká každého jednotlivého dítěte v jeho péči – i lidstva jako celku;*
3. *Musí být tím, kdo nikdy nečiní kompromisy ve svém srdci a myslí s tím, co považuje za nepravdivé;*
4. *Nesmí se nikdy stát starým („vyčichlým“) a „kyselým“ – musí být „svěží“ a stále se snažit takovým zůstat“ (Steiner, 1976, in Pol, 1995, s. 33).*

Přihlédneme-li k tomu, že z anthroposofie jsou odvozena četná specifika práce waldorfské školy, je také za důležitý předpoklad úspěšnosti práce učitele této školy osobní anthroposofická orientace (Štampach, 2000). Steiner poukazuje na to, že waldorfský *„učitel se musí dovést dívat na život volně, nezaujatě, má rozumět životu a pro tento život jemuž rozumí, má děti ve škole vyučovat a vychovávat“* (Pol, 1995, s. 33). Je nutné, aby jejich obzor nezůstal ohraničen prostředím školy. Tito učitelé mají pak jiný postoj k profesi. Prvotním úkolem všech učitelů je připravovat žáky na plnohodnotný život ve společnosti. Pro mnohé učitele se to ovšem zdá jako nepřiměřený úkol, protože sami nepoznali jiné než školní prostředí. V praxi pak tedy dochází k tomu, že připravují své žáky spíše ke schopnostem žít (přežít, být úspěšný) ve škole, což s přípravou k životu ve společnosti nemá příliš moc společného (Pol, 1995).

Schopnosti a způsobilosti pro výkon učitelské profese na waldorfské škole jsou samozřejmě *„dostatečná inteligence, umělecké předpoklady a řemeslná zručnost, smysl pro práci s dětmi a schopnost kontaktu s nimi“* (Grecmanová, Urbanovská, 1996, s. 13).

Do práce s dětmi jsou zapojováni také rodiče, jsou přítomni na poradách o školních výletech, oslavách, zúčastňují se obřadů, slavností, starají se o údržbu školy a zapojují se do uměleckých a řemeslných činností (Zelina, 2000).

5 PRŮBĚH ROKU VE WALDORFSKÉ MATEŘSKÉ ŠKOLE

Člověk se „*musí nejprve dívat na běh roku tak, že když nadchází jaro, vidí, jak to v přírodě pučí a raší; jak rostliny se derou ze země, jak později nasazují na květ, jak ale i všechny ostatní život kolem pučí a raší. To všechno se stupňuje s blížícím se létem; v létě to dosahuje nejvyššího stupně. A celý ten život se pak vytrácí, uvadá, když přijde podzim. Odumírá v lůně Země, když nastoupí zima. Tento běh roku, jež v dřívějších dobách, kdy vládlo jakési spíše instinktivní vědomí, člověk slavil výročními slavnostmi, [...]*“ (Steiner, 2004, s. 11).

Měsíční slavnosti, které bývají často vyvrcholením jednotlivých období, jsou “srdcem” celé waldorfské pedagogiky a jsou považovány za základní rámeček průběhu roku (Carlgren, 1991). Dětskou duši uspokojují prostřednictvím opakujících se symbolů typických pro dané období. Každá z nich je něčím výjimečná a typická, dává nedokonalému člověku novou šanci a nový začátek (Smolková, 2007).

„Slavnostní okamžiky nám umožňují vnímat dva druhy času: čas všední a čas sváteční. Každý z těchto časů má svůj vlastní rytmus a své vlastní zákonitosti – v čase svátečním činíme (nebo bychom se o to měli aspoň pokusit) jiné věci než v čase všedním, každodenním. Takto rytmicky prožívaný čas má jeden velký psychologický význam: dovolí nám, abychom se mohli na něco těšit, něco očekávat a poté v onom slavnostním okamžiku prožít pocit naplněného očekávání“ (Smolková, 2009, s. 3). Tento okamžik se v dnešní době vytrácí, vzhledem k tomu, že můžeme mít kdykoli cokoli. Proto žijeme v neustálém pocitu, že jsme nedostali vše, co bychom si přáli a ženeme se životem, aniž bychom zažívali pocit uspokojení z úspěšného dosažení cíle. A právě tento pocit je důležitý a zdravý pro správný vývoj dítěte (Smolková, 2009).

5.1 Září – období Václavské slavnosti

Kníže Václav usiloval o mír ve své zemi a snažil se vyhýbat válkám, proto se zavázal platit římské říši poplatek za mír, který platíval poražený vítězi. Pro panovníka, který prohrál válku, bylo postavení na knížecím stolci dosti nejisté. Pro družiníky, kteří neměli kořist, se od svého pána odvraceli, mezi nespokojenci stál také Václavův bratr Boleslav, který ho 28. září roku 935 ve Staré Boleslavi zavraždil (Vondruška, 1991).

V lidové tradici byl svatý Václav oslavován jako pomocník ženců a vinařů, legenda praví, že si sám sklízel obilí a obdělával vinice, z úrody pak připravoval hostie a víno pro bohoslužby. Právě proto se stal patronem vinařů. Den 28. září již náleží do babího léta, pro hospodářský rok to byl den, kdy se měnil letní rytmus na zimní (Motlová, 2010). Život svatého Václava může být inspirací k aktivitám v mateřské škole, které nesou hodnoty, jako je přátelství a pomoc, mimo to se děti seznamují také s národní historií (Kupcová, Nádvorníková, Růžičková, Svobodová, Vondrušková, 2017). Plody jako jsou jablka, kořenová zelenina a obilí, můžeme využít k přípravě zeleninových polévek, děti se mohou pokusit pokrájet mrkev, bramboru, což jim poskytne jedinečný smyslový zážitek. Jablíčka můžeme využít k přípravě závinů, do müsli, k sušení křížal. Společnou chvíli s dětmi můžeme strávit pečením chleba, k jehož přípravě využijeme mouku, kterou si děti samy namelou a získají tak zážitek, ve kterém prožijí, jak se mletím v mlýnku mění zrno na mouku. Právě příprava některých pokrmů bývá součástí Václavské slavnosti ve waldorfských mateřských školách. *„Nejen pozorováním tohoto procesu, ale i samotná účast na něm za pomoci rytmického pohybu při ručním mletí, je pro dítě velkým zážitkem a rituálem. Díky němuž získává porozumění pro nesamozřejmost obdržené potravy a pro celý cyklus od jejího vzniku až po vonící produkt na našem stole“* (Smolková, 2009, s. 68).

5.2 Říjen – období Michaelské slavnosti

Svátek svatého Michaela připadá v kalendáři na 29. 9. – tedy na den po svátku svatého Václava, ve školkách na sebe tyto dvě období plynule navazují a Michaelské období tedy časově spadá spíše do počátku měsíce října.

Svátek archanděla Michaela, který je pro křesťany jednou z nejvyšších hierarchických postav, se v dřívějších dobách slavil, ale postupem času upadl v zapomnění (Smolková, 2008).

5.2.1 Svatý Michael

O svatém Michaelovi nalezneme zmínku v Bibli v Novém zákoně v knize Zjevení svatého Jana „[...] Tehdy se strhla na nebi bitva: Michael a jeho andělé bojovali s Drakem. A Drak a jeho andělé se jim postavili, ale podlehli a byli z nebe vyhnáni. Byl tedy svržen ten obrovský Drak, dávný Had, Ďábel nebo Satan, jak mu říkají, svůdce celého světa byl

svržen na zemi a jeho andělé byli svrženi spolu s ním. A uslyšel jsem mocný hlas, jak v nebi volá: „Nyní se dostalo vítězství, moci a královské hodnosti našemu Bohu a vládě jeho Kristu, protože byl svržen žalobce našich bratrů, ten, který je ve dne v noci obžalovával před naším Bohem. Ale oni nad ním zvítězili Beránkovou krví a slovem svého svědectví, neboť pohrdali svým životem tak, že byli hotovi zemřít. Radujte se tedy, nebesa i jejich obyvatelé. Běda vám, země a moře, neboť k vám sestoupil Dábel a chvěje se hněvem, věda, že jeho dny jsou sečteny“ (Halas, Halasová, 2010, s. 1058).

Svatý Michael bývá zobrazován buď jako andělský bojovník sedící na koni a nesoucí světelný meč, nebo s váhami v ruce, kterými převažuje lidské skutky při Posledním soudu (Smolková, 2008).

5.2.2 Symbol draka

Drak reprezentuje naše nejistoty, strachy a zášť – to, co člověk drží ve svém nitru ukryté. S těmito vlastnostmi vedeme – podobně jako archanděl Michael – neustálý boj. *„Zatímco my své draky zaháníme často do krajiny vlastního nevědomí a rádi se omlouváme sami před sebou a děláme, že neexistují, Michael na starých obrazech pozvedá zlaté (sluneční) kopí a draka zahání do jemu určeného prostoru“ (Smolková, 2008, s. 98).* Dobro a zlo jsou síly, které spolu neustále soupeří, je ovšem nutné tyto dvě síly vnímat v celistvosti, nikoli odděleně. V tomto zápase je také důležité vnímat nutnost svobodné volby. Stejně jako člověk během života učiní řadu rozhodnutí a svobodných vyjádření, ve kterých se přiklání k té či oné straně (Smolková, 2008).

V dřívějších dobách se lidé v období nadcházející zimy cítili ohroženi, a tak pro ně obraz sv. Michaela bojujícího s drakem byl určitým způsobem symbolem jistoty, statečnosti, odvahy a síly k překonání strachu (Smolková, 2009).

5.2.3 Podzimní příroda

V přírodě nastává podzimní rovnodennost, vyrovnává se den a noc, ubývá světla. *„Příroda v této době jako by v sobě skrývala určité napětí, „boj“ mezi dvěma kvalitami, napětí mezi vzpomínkou na nezávazné prosluněné letní „poletování“ a naší šedou všednodenní realitou, která od nás žádá, abychom stáli odpovědně a pevně nohama na zemi“ (Smolková, 2008, s. 96).*

V tomto okamžiku se před námi objevuje obraz Michaela bojujícího s drakem a vyzývá nás, abychom byli silní, stateční a měli silnou vůli, abychom překonali naše úzkosti a strachy. To vyžaduje probuzení naší duše. K tomuto probuzení dojde na Michaelské slavnosti, slavnosti vůle (Fenner, Rivers, 1995).

Smyslem slavnosti je umožnit dětem prožít, že odvaha nás přivede k poznání, zároveň může dítě najít posilu pro své odhodlání k dobrým činům (Heydebrand, 1993). Slavnost pojmají waldorfské mateřské školy různě, ovšem společnými znaky, které se během této slavnosti objevují, jsou atributy svatého Michaela, které mají pro člověka hluboký význam – zlatá brána – brána mezi dvěma světy, rudý plášť – obraz horoucího srdce, zlatý meč – nástroj, kterým uskuteční nápravu světa – obraz jasného myšlení a jednání, zlatá čelenka – obraz spojení se Sluncem – celistvého, jasného poznání (Steiner, 2004).

Michaelovo kopí můžeme vidět všude kolem nás v podobě zlátnoucího listí. „*Jako by nás podzimní příroda tím, co se v ní odehrává, sama chtěla vést k odvaze, rozhodnosti a schopnosti užívat hospodárně a moudře plodů vlastní zralosti a předchozích zkušeností*“ (Smolková, 2008, s. 99).

5.2.4 Činnosti v mateřské škole

Dětem jsou vyprávěny příběhy o svatém Jiří, statečném rytíři, který s pomocí archanděla Michaela zabije nebo zkrotí draka. Svatý Jiří symbolizuje lidskou podobu tohoto boje, je rytířem, který vzhlíží k Michaelovi pro jeho sílu a nechává se jím vést (Fenner, Rivers, 1995). Objevují se také příběhy nesoucí poselství o zkouškách a boji, o odvaze k překonání sil zla, o nebojácném hrdinovi, který bojuje s drakem a vysvobodí princeznu: Princ Bajaja, Dvanáctihlavý drak, O Smolíčkovi apod. (Heydebrand, 1993).

V básních a písních se objevují motivy kamene a železa, které se k nám v tomto období v přírodě dostávají v podobě meteoritů (např. *Kovej, kovej kovářičku, Já mám koně*) nebo motivy plodů a sklizně (např. *Pod naším okýnkem, Koulelo se koulelo červené jablíčko* apod.) (Smolková, 2007).

Závěrem tohoto období vrcholí podzim, objevuje se motiv ukončeného cyklu, prožitku uspokojení z překonaného strachu, nálada tohoto období je harmonická a důraz je kladen na význam drobné práce. Činnosti ve školkách v tomto období prohlubují zážitek z podzimu, procítění v barvách, děti pracují s přírodninami, připravuje se zahrada na

zimní období. Děti v tomto období v řadě činností provází skřítkci jako symboly životní síly přírody stahující se do nitra země – „*Tluče skřítek na kameny, Vyletěl si pyšný drak apod.*“ Děti pečují o záhony na zahradě, vysazují se stromy, pořádají se výpravy do lesa spojené se sběrem přírodnin. Vytvářejí se barevné kompozice z listů a přírodnin. Děti vyrábějí draky a zvířátka z kaštanů nebo šípků. Dětem jsou vyprávěny pohádky o skřítcích a o silách působících v zemi (Smolková, 2007).

5.3 Listopad – období Martinské slavnosti

Svatý Martin, který je stěžejní postavou tohoto období, byl původně členem císařského jezdeckta, poté byl z armády propuštěn a dlouhou dobu strávil jako poustevník. Nakonec se stal biskupem. „*Podle legendy v chladné noci rozetnul vlastní plášť a daroval jej promrzlému žebrákovi. Druhou noc se zjevil Kristus oděný do poloviny Martinova pláště a přivedl jej na cestu zbožnosti*“ (Trnková, 2016, s. 89). Další pověsti hovoří o husách, které svým kejháním prozradily Martina, když se před svým jmenováním na biskupa ze skromnosti schovával do husníku. K svátku svatého Martina bezesporu patří martinská husa a svatomartinské rohlíky, jež nesměly chybět na svatomartinském stole, který se připravoval po namáhavých dnech strávených na poli, kdy se práce na chvíli zastavila (Trnková, 2016).

Svátek bývá spojován s příchodem prvního sněhu, proto je u dětí vázán s velkým nadšením. „*Podzimní nečas nás láká trávit více času v teple, je časem pro vyprávění, přemýšlení a setkávání. Postava svatého Martina nám přináší příběh o sounáležitosti a pomoci druhému člověku, umožňuje nám hledat prostor pro prosociální citění a lidskou pomoc*“ (Kupcová, Nádvorníková, Růžičková, Svobodová, Vondrušková, 2017, s. 48). Činnosti v mateřské škole souvisí s prožíváním společenství a tepla v lidských vztazích – tkaní na rámu, vyšívání, praní a česání ovčí vlny, výroba martinských lucerniček a světýlek z dýní, pečení martinských rohlíčků, závěsné pohybové objekty z přírodnin nebo papíru, venku probíhá hrabání listů (Smolková, 2007). Objevují se básně a písně s motivem světla a lucerniček (např. *Světla, světla lucerničky, Půjdeme spolu do chalupy apod.*). Pohádky nesou motiv dělení a obdarování.

Ve WMŠ Dusíkova na Praze 6 se v podvečer v den slavnosti sv. Martina sejdou učitelky a děti se svými rodinami a společně zhlédnou divadelní představení o svatém Martinovi.

Po jeho skončení se děti se svými blízkými rozdělí o martinské rohlíčky. Pak následuje rozsvěcování lampionů a společný odchod do sadu Břevnovského kláštera. Děti se vydávají do zimy a tmy hledat Martinovo poselství. Martin projede kolem dětí tmou a ty si odnášejí obraz zahalený tajemstvím.

5.4 Prosinec – období adventu

Advent je dobou očekávání příchodu Spasitele na svět, je to také čas půstu, ve kterém by se lidé namísto nadměrného požívání jídla měli věnovat zbožnému rozjímání. V tomto období byly zakázány veškeré zábavy, tanec a zpěv (Bestajovský, 2008).

Pro člověka je stěžejní „*prožitek nálady adventního času s jeho aspekty (zamyšlení, cesta k porozumění druhému člověku, vnitřní ztišení jako prostor pro druhého). Vánoce jako symbol příchodu nového života po období odumření (návrat Slunce, zrození světa z temnoty noci)*“ (Smolková, 2007, s. 89). K tomuto období náleží také svátek svaté Barbory, svátek svatého Mikuláše, který přináší motiv spravedlnosti a vyváženosti dobra a zla, který je především určitou pomocí při úklidu své vlastní duše a svátek svaté Lucie poukazující na blížící se konec adventu jako období očisty a půstu, ve kterém by se mělo posvítit do každého koutu lidské duše, zda se tam přeci jen neskrývá nějaká drobná nečistota (Smolková, 2009).

Ve školce panuje nálada očekávání a tajemství, ztišení se, činnosti podporující myšlení, nastolování pořádku a řádu ve věcech, básně a písně s adventním obsahem a později vánoční koledy (např. *Šla Maria, Byla cesta ušlapaná*), vyprávění a poslechové činnosti, pečení cukroví, výroba vánočních přání, ozdob a řetězů ze slámy a drobných dárků. Ve waldorfské mateřské škole se dárky pod stromečkem nerozdávají, to patří do rodinného kruhu. Děti ztvárňují vánoční hru, kterou na konci tohoto období zahrají rodičům, ve třídě postupně budují jesličky (po týdnech: minerály, rostliny, zvířata, lidé). Poslouchají adventní příběhy a pohádky s motivem očekávání (Smolková, 2007). K tomuto období náleží slavnost adventní – v tento den je ve třídách spirála z chvojí. Paní učitelky převypráví příběh a všichni vyčkávají příchod anděla nesoucího rozžatou svíci, kterou zapálí velkou svíčku uprostřed spirály. Děti od učitelky dostanou své ručně vyrobené svíčky. Anděl si je postupně odvádí doprostřed spirály, kde jim je zapálí a společně je pak položí na okraj spirály (Kolegium učitelek WMŠ Dusíkova, 2017).

5.5 Leden – období „nového léta“

Leden se nese ve znamení Tří králů, kteří symbolizují moudrost, oni totiž zprávu o narození Ježíška vyčetli z hvězd. Na druhé straně stojí pastýři, kteří poslechli hlas svého srdce, svého citu – u jeslí jsou tedy přítomny moudrost králů a cit pastýřů, aby se spojily s vůlí dítěte (Smolková, 2008).

Na svátek Tří králů chodili, a někde dodnes obcházejí, od domu k domu koledníci převlečení za tři krále. Koledníci *„zpívali a stavení vykuřovali kadidlem a kropili svčnou vodou proti nečistým silám. Nakonec napsali na dveře svčnou křídou datum a písmena K+M+B + letopočet. Takový dům je chráněn proti nemocem a pohromám po celý další rok. Když koledníci popřáli hospodáři a hospodyni šťastný nový rok, dostali za odměnu výslužku a někdy i peníze“* (Trnková, 2016, s. 7).

Ve školkách probíhají *„činnosti podporující náladu optimismu a radosti z naplněného očekávání.“* (Smolková, 2007, s. 90). Děti vytváří barevné mozaiky a mandaly, navlékají skleněné korálky, vyrábí vločky z hedvábného papíru a kalendáře, ve kterých plánují budoucí činnosti. V básních a písních je tématem zima (např. *Huboval vrabčák, Kam se ježek v zimě schoval, Zahrádka v zimě, Fanfr, fanfr, fanfrnoch, nástává nám nový rok* apod.). Dětem se vypráví a čtou pohádky s perspektivou a pohledem na vlastní možnosti – příběh Tří králů, O dvanácti měsíčkách, Paní Hole, ... (Smolková, 2007). Slavností tohoto období je Tříkrálová slavnost, na niž se děti připravují vytvářením královské papírové koruny, komety a chystají si kostýmy na vánoční hru o narození Ježíška.

5.5.1 Hromnice

Slavnost Hromnic připadající na 2. února je zakončením tohoto období. V tento den se v kostele přede mší světily svíce, kterým se říkalo hromničky. Vysvěcené hromničky si lidé zapalovali při bouři, při tom se modlili k Bohu. Jindy se zase dávaly do rukou umírajícího člověka, aby světlo hromničky svítilo jeho duši na cestu do nebe (Bestajovský, 2008).

Ve waldorfských školkách se toto období nazývá také *„obdobím světla“*, během něhož se *„zbytky všech svíček za účasti dětí symbolicky slévají do jedné veliké, které se potom jako symbolu užívá při různých dalších školních oslavách“* (Smolková, 2007, s. 81).

5.6 Únor – období masopustu

Masopust je v širším pojetí obdobím od svátku Tří králů do Popeleční středy, která je začátkem jarního půstu křesťanů, v užším konec tohoto období. Ten je závislý na datu Velikonoc a končí v rozmezí od poloviny února do začátku března. „*V prostředí vesnice a města znamená masopust období tanečních zábav, bálů, rozverných obchůzek maškar a v dobách, kdy se předlo a dralo peří, i časem společenských setkávání na přástkách a dračkách, jejichž konec se oslavoval pohoštěním a zábavami (rozhonky, dopřadná aj.)*“ (Večerková, 2015, s. 15).

Po temném zimním období se navrácí vláda Slunce a příroda se začíná probouzet. S tajícím sněhem se do půdy dostává spousta vody a ta vydává pronikavou vůni. „*Nastává nová situace – všudypřítomný pohyb otevírá vše, co bylo dosud uzavřeno, a člověk se ocitá v období, které má právě opačnou kvalitu, než měl adventní čas. Čas zdoluhavého rozjímání končí a nastává čas činů, ke slovu se dostává probuzená vůle*“ (Smolková, 2007, s. 82).

Činnosti v mateřské škole nastolují náladu nasycenosti, pocitu dostatku („hodování“) a radosti, podporují nápady a experimentování, děti střídají různé role a v hrách se objevuje soutěžení (Smolková, 2007). Objevují se básně a písně o zvířátkách, masopustní říkadla, hry s tóny i rytmem (např. *Jemine domine, Já jsem muzikant, Kalamajka* apod.). Dramatizují se příběhy, vyrábějí masky a papíroví panáci. Oblíbené je také smažení masopustních koblih. Pohádky nesou motiv hojnosti nebo nálady působení skrytých procesů v přírodě – Jak dědek měnil, až vyměnil, O koblížkovi, Zlatá husa, Obušku z pytle ven, Tři přadleny.... Vrcholem období je masopustní průvod (Smolková, 2007).

5.7 Březen – období příchodu jara

Březen v sobě nese náladu probuzení, čerstvosti, čínorodé práce a tvoření. Aktivity se postupně přesouvají ven z mateřské školky (Smolková, 2007).

Zahajují se práce na zahradě jako prostředek k poznávání a pozorování probuzené přírody – úprava záhonků, vysévání semen květin a zeleniny, splétání proutků, otloukání píšťalek, cvrknání kuliček, zážitky s vodou. Pobyt v přírodě umožňuje hojnější pohyb. Děti hrají tradiční dětské hry jako symbol radostnosti, čínorodosti a nových sil. Vyrábějí ptáčky z vizovického těsta nebo ovčí vlny. Básně a písně o jaru (např. *Ztratil kos píšťalku,*

Jaro už je tu, jarní slunce, Otloukej se, píšťaličko apod.). Vyprávějí se pohádky vyjadřující životní sílu a odhodlání – např. příběhy od Aleny Vrbové Maminka Země a další pohádky o příchodu jara. Jarní slavností je vynášení Morany (smrtky), kterou si děti společně vyrobí a vypraví se s ní k potoku, u kterého ji zapálí a vhodí do vody (Smolková, 2007).

5.8 Duben – období Velikonoc

Velikonoce jsou nejvýznamnější svátky křesťanského roku s vrcholem o Velké noci, kdy Kristus po umučení a smrti na kříži vstal podle Písma z mrtvých a naplnil tak slova starozákonných proroků o spasiteli světa. Odtud se odvozuje i vlastní název celého cyklu – Velikonoce. Velikonočnímu vzkříšení Krista předchází závěrečná doba postu – pašijový týden. Uvozuje ho Květná neděle, připomínající vjezd Krista do Jeruzaléma, dále pak poslední dny Kristova pozemského života s vrcholem tří závěrečných dnů - Zeleného čtvrtku, Velkého pátku a Bílé soboty, který vrcholí slavností Vzkříšení a následnými velikonočními hody (Langhammerová, 2008).

Poměr světla a tmy se v průběhu dne proměňuje a my si začínáme přibývajícím světlo a teplo uvědomovat. „*Světlo obětuje svou světelnost, aby prozářilo vše, co žije spojeno se Zemí. Je to obraz velké proměny a v mnoha ohledech připomíná tajemství velikonočního Kristova zmrtnýchvstání*“ (Smolková, 2008, s. 66). Období vrcholícího jara má symbolů více, „*jedním z nich je vedle vajíčka – symbolu nově se rodícího života, velikonoční zajíc – symbol altruismu, skromnosti, pokory, čistoty a překonání tělesného pokušení*“ (Smolková, 2007, s. 82). V tomto období je cítit velká podobnost s podzimním obdobím, a to konkrétně s Martinskými a Michaelskými motivy. Z určitého hlediska se jedná o překonání svazujících a ochromujících sil. „*Ne náhodou se v těsné blízkosti Velikonoc objevuje v kalendáři svátek svatého Jiří. (Svatý Jiří býval zobrazován na koni jako rytíř zabíjející kopím saň. Postava tohoto rytíře symbolizovala bojovníka za víru, posla pevnosti na cestě k dosažení cíle, saň je symbolem zla a nebezpečí působících na této cestě.)*“ (Smolková, 2007, s. 82).

Ve školkách uslyšíme básně a písně s velikonoční tematikou a velikonoční koledy (např. *Já jdu pro koledu, Hody, hody doprovody, Kuřátko, Už si vrabci koupou břicho* apod.). Děti zdobí velikonoční kraslice, pečou tradiční velikonoční pečivo (jidáše, mazanec, beránek, velikonoční perníčky), probíhá úklid vnitřních prostor mateřské školy a jejich nové

ztvárnění. Vyprávějí se pohádky s motivem odpuštění, obětování a altruismu (Smolková, 2007).

5.9 Květen – období svatodušních svátků – letnic

Stejně tak jako Velikonoce jsou letnice svátky s pohyblivým termínem, mohou připadat na období mezi 10. květnem a 13. červnem. Co to vlastně svatodušní svátky jsou? *„Abychom si tento pojem přiblížili, musíme si trochu připomenout myšlenku velikonoční. Ježíš se obětoval a umřel na kříži za hříchy všech lidí. Poté vstal z mrtvých a po čtyřiceti dnech na zemi vstoupil na nebesa. Jeho učedníci (apoštolové) nevěděli, co si počnout. Když společně seděli, večeřeli a rokovali co dál, prohnal se domem znenadání silný vítr. Apoštolové najednou věděli, co dělat, a vydali se do ulic Jeruzaléma. Zčista jasna uměli spoustu cizích jazyků a začali všem obyvatelům Jeruzaléma i ostatním cizincům, kteří přijeli na oslavy židovských letnic, vyprávět o Ježíši a jeho učení. Mnoho lidí jim uvěřilo a dalo se pokřtít. Tím se začalo křesťanství šířit. Církev proto den seslání Ducha na apoštoly považuje za počátek svého vzniku“* (Šottnerová, 2009, s. 63).

Letnice jsou svátky uprostřed plně rozvinutého jara, období charakterizované mnoha lidovými obyčejí. Tyto zvyky známe z doby minulé pod pojmy Jízda králů, Otevírání studánek nebo Královničky. Tyto svátky se slaví 50 dní po Velikonocích a obsahově i myšlenkově na tyto svátky navazují a jsou vlastně jejich vyvrcholením (Šottnerová, 2009).

Ve waldorfských školách se navazuje na předchozí období prožíváním vztahu k nejbližší osobě, starost o ni, pocitu péče o ni a poděkování – s tím souvisí Svátek matek, který náleží právě k tomuto období (Smolková, 2007). Probíhá slavnost Otevírání studánek, která má různou povahu – *„od prostého vyčištění potůčku a zazpívání písní o vodě a poděkování za ni, po slavnost s vílou či králkou, která děti odmění douškem vody či křišťálem za jejich ochotu a práci“* (Kolegium učitelek WMŠ Dusíkova, 2017, s. 28). Koná se Jízda králů, která je letnicovou zábavou chlapců, děvčata zase mají obchůzku Královniček, původ těchto obřadů souvisí s uctíváním slunce, omládlé přírody a vody (Šottnerová, 2009). Děti vyrábějí holubičky jako symbol svobodného ducha a svobodné vůle (Smolková, 2007). Protože jsou letnice dle astrologického kalendáře v období vzdušného znamení Blíženců a děti vzduch velmi rády prožívají, vyrábějí se ve školách

větrníky (Smolková, 2009). Pohádky, které jsou dětem v tomto období předávány, jsou „o vztahu k přírodě, o její ochraně a o vodě jako jednom z živlů, např. *Pověst o studánce z Litoše (podle K. J. Erbena)*“ (Kolegium učitelek WMŠ Dusíkova, 2017, s. 27).

5.10 Červen – období svátku svatého Jana

Svatý Jan Křtitel připravoval lid na příchod Mesiáše, mnoho svých posluchačů pokřtil v řece Jordán. Sv. Jan Křtitel pokřtil také Krista, přitom nad ním spatřil Ducha svatého sestupujícího v podobě holubice na znamení, že Kristus je Božím synem. Svátek sv. Jana Křtitele připadá na dobu letního slunovratu, je to období vrcholu léta. „*Podle pohanských představ vyvěraly na povrch magické síly země, neboť slunce, obracející se na své pouti oblohou, ztrácelo toho dne nad nimi moc*“ (Vondruška, 1991, s. 67). V předvečer svátku svatého Jana – 24. června se zapalovaly svatojánské ohně. Chlapci a děvčata je přeskakovali, aby se nabili jejich silou. Lidé věřili, že na svátek svatého Jana mají rostliny čarovnou moc, proto je o půlnoci nebo za brzkého rána chodili sbírat. Věřilo se také, že v tuto dobu vydává země své poklady (Pitrová, 2016).

Ve waldorfských školkách probíhá sběr léčivých bylin a následná práce s nimi (lisování, vytváření herbáře, pletení věnečků), péče o zahradu a okolí. Básně, pohybové hry a písně mají letní tematiku, objevují se v nich motivy tance, ohně, slunce, byliny a víly. Pořádají se výlety do přírody, pečou se svatojánské koláče. Dětem jsou vyprávěny pohádky o vílách, čarování, slunci a moci přírodních sil (Smolková, 2007).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 METODIKA VÝZKUMU

6.1 Dotazovaná metoda

Pro svůj výzkum, ve kterém se zaměřuji na pojmání Michaelské slavnosti v některých WMŠ, jež se koná na podzim ve waldorfských mateřských školách, jsem zvolila metodu hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. „*Hloubkový rozhovor můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. [...] Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek*“ (Švaříček, 2007, s. 159, 160). K rozhovoru jsem si stanovila několik dílčích otázek.

6.2 Cíl výzkumu

Cílem tohoto výzkumu je, prostřednictvím kvalitativního výzkumu, metodou rozhovoru s učitelkami waldorfských mateřských škol, zjistit, jak se podstata a poselství tohoto období odráží v činnostech, které organizují učitelky ve waldorfských mateřských školách. Metodu rozhovoru s učitelkami jsem zvolila z důvodu možnosti podrobnějšího a přesnějšího popisu aktivit a jejich poselství do života dětí.

6.3 Výzkumné otázky

- 1) Jaké poselství přináší Michaelská slavnost dětem?
- 2) Jak pojmají Michaelskou slavnost některé waldorfské mateřské školy?
- 3) Jak jsou zapojeni rodiče do příprav Michaelské slavnosti?

6.4 Dílčí výzkumné otázky

1. Co je podstatou Michaelské slavnosti u vás ve školce?
2. Jak tuto podstatu v dětech ve školce prohlubujete?
3. Jaké činnosti ve školce v tomto období probíhají?
4. Jak se do akce zapojují rodiče, pomáhají s přípravami?
5. Jak probíhá vyvrcholení Michaelské slavnosti?

6.5 Výzkumný soubor

Respondenty budou učitelky ve waldorfských mateřských školách, konkrétně z Waldorfské mateřské školy na Praze 6, z Waldorfské základní školy a mateřské školy v Brně, z Waldorfské školy České Budějovice, z MŠ Studánka – třídy s prvky waldorfské pedagogiky ve Žďáru nad Sázavou, a ze Spolku WALDA - Centrum dětí, volného času a rodiny v Odranci. Počet komunikačních partnerů není předem určen. Výzkumné šetření bude ukončeno v okamžiku saturace.

6.5.1 Waldorfská mateřská škola Praha 6, Dusíkova ulice

Školka se nachází ve vilové zástavbě na Petřinách, uprostřed mále zahrádky. Školka má pět tříd a o děti se stará 12 učitelek. Kapacita školky je 125 dětí. Školka byla založena rodiči v roce 1991.

6.5.2 Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno

Waldorfská mateřská škola byla založena v roce 1991 na místě bývalé MŠ, na ulici Božetěchova 15 Statutárním městem Brno, úřadem městské části Brno – Královo Pole. V roce 2009 se stala součástí příspěvkové organizace WZŠMŠ Brno, se sídlem Plovdivská 8. V Brně je jako jediná mateřská škola s waldorfskou pedagogikou. Školka má tři třídy. O děti se stará sedm učitelů.

6.5.3 Waldorfská škola České Budějovice – mateřská škola, základní škola a střední škola o. p. s.

Waldorfská mateřská škola vznikla na přání rodičů a zájemců o waldorfskou předškolní výchovu. Zřizovatelem je obecně prospěšná společnost (nezisková organizace), mateřská škola spadá pod organizaci Základní škola waldorfská a mateřská škola České Budějovice o.p.s. Mateřská škola sídlí v Rudolfově ve vilce obklopené prostornou zahradou. Mateřská škola má tři třídy s celkovou kapacitou 46 dětí. O děti se stará sedm učitelek.

6.5.4 MŠ Studánka – třída s prvky waldorfské pedagogiky

Třída Studánka nese prvky waldorfské pedagogiky a je součástí MŠ Vláček ve Žďáře nad Sázavou se sídlem Haškova 14. Třída vznikla v roce 1994. Tento rok třídu navštěvuje 22 dětí. O děti se starají dvě tety učitelky.

6.5.5 WALDA – centrum rodiny a volného času

Tento občanský spolek byl vytvořen v roce 2013 jako prostor pro vzájemné setkávání rodičů s malými dětmi v rámci mateřského centra ve vesnici Odranec nedaleko Nového Města na Moravě. Do centra přichází děti ve věku od jednoho roku do šesti let, dle informací od jedné ze zakladatelek k nim přicházejí na slavnosti také starší děti z 1., 2. i 3. třídy ZŠ. Centrum pořádá během roku slavnosti, které vycházejí ze slavností pořádaných ve waldorfských mateřských školách, dále má v nabídce kroužky, jako je keramika, jóga pro děti a pro dospělé, „Dramaťák pro všechny“, dále pořádá různé tvořivé dílny, kurzy a setkání pro veřejnost.

7 VÝSLEDKY ROZHOVORŮ

Rozhovory s učitelkami probíhaly celkem ve třech waldorfských mateřských školách, konkrétně v Praze 6 – respondentka H. – délka praxe 8 let, respondentka G. – délka praxe 4 roky, respondentka P. K. – délka praxe 9 let, respondentka E. S. – délka praxe 3 roky, dále v Brně – respondentka I. F. – délka praxe 10 let, a v Českých Budějovicích – respondentka J. T. – délka praxe 2 roky, respondentka J. E. – délka praxe 11 let. Jeden rozhovor probíhal v mateřské škole, jejíž součástí je třída s waldorfskými prvky – respondentka J. P. – délka praxe 18 let, respondentka E. T. – délka praxe 3 roky, se kterými probíhal rozhovor současně a jeden z rozhovorů probíhal v centru rodiny a volného času – respondentka P. N., která je jednou ze zakladatelek. Centrum se od waldorfských mateřských škol liší v tom, že rodiče, kteří do centra společně s dětmi docházejí, nemají úplný vhled do waldorfské pedagogiky a anthroposofie, ale dle informací od jedné ze zakladatelek se jim tento směr „líbí“. Rodiče nevnímají hlouběji význam jednotlivých slavností, *„berou to, jakože se bojuje s drakem na podzim, na Martina zase přijede Martin na bílém koni“*.

Sbírání dat k výzkumu probíhalo po dobu čtyř měsíců.

Z jednotlivých rozhovorů jsem pořídila audiozáznamy, před jejichž zahájením jsem požádala respondentky o souhlas k jejich pořízení. Respondentky P.K. a J.T. nesouhlasily s jejím pořízením.

7.1 Co je podstatou Michaelské slavnosti u vás ve školce

Všechny respondentky se shodují, že podstatou Michaelské slavnosti je **odvaha**.

Respondentka P. K. ji vnímá jako *„schopnost překonat své špatné vlastnosti, odvaha bojovat se svými stinnými stránkami“*.

Respondentka H. vnímá jako symbol odvahy *„jablíčko, který stráží drak, drak jsou temné síly v nás, děti ale nebojují proti něčemu venku, ale proti svým silám v sobě, ovšem pro děti je to ten drak, a ten stráží jablíčka, která jsou zase plná odvahy, takže když ony přemůžou toho draka, a ještě navíc to není, že by draka v sobě zabily, ale že ho přemůžou a zkrotí a temné síly v drakovi nezmizí, ale naučí se s nimi pracovat, naučí se je krotit“*

a když draka přemůžou a vezmou si to jablíčko, tak mají v tom jablíčku symbol odvahy, která je pak může provázet celý další rok“.

Respondentka E. S. odvalu vnímá jako nástroj, ve kterém můžu uplatnit svoji sílu „*uvědomění si sama sebe, vlastní síly, vlastních možností, co se silou mohu dělat, a co dělat nemůžu [...], že například prostřednictvím odvahy mohu někam dojít – pro něco, pro někoho. Zároveň si uvědomit, že někdy někdo může být hodně zlý a hodně naštvaný, ale vlastně neopravňuje ho to k tomu, ostatní tím nějak zatěžovat“.*

Dále respondentky kromě P. N. uvádějí jako další podstatu Michaelské slavnosti **rovnováhu** – vyvažování dobrých a špatných vlastností a motiv vůle, překonání sám sebe.

Respondentka I. F. ji vidí „*v tom zvažování toho, co se mi daří a co se mi nedaří [...], překonat se, i když mám zrovna chuť dělat něco jiného. Vlastně takový vnitřní růst, taková kultivace sebe sama“.*

Respondentka J. E. uvedla, že Michael je ukazován ve dvou obrazech: první obraz (jak jsem již uvedla) je boj Michaela s drakem – „*najít v sobě tu odvalu a překonat nějakou tu překážku, a pak je to Michael s váhami, kdy vlastně váží dobré i špatné skutky, protože každý v sobě máme dobré i špatné vlastnosti, vlastně existuje dobro i to zlo, samozřejmě cílem je jako minimalizovat to zlo nebo pracovat s těma špatnýma vlastnostma, s tím negativem [...] zlo nemůžeme zničit, ve světě existuje, ale opravdu zahnat ho do nějakého prostoru tak, aby nám neublížovalo“.* Podobně to vnímají i **respondentky E.S., P.K., I. F. a respondentka H.**

Respondentky J. P. a E. T. popsaly podstatu takto: „*Podzim, odvalu, [...] poznávání, poučení, deprese, myšlení, železo, světlo, návrat, dozrávání. To jsou všechno oblasti, tady ty slova jednotlivé, který se snažíme vlastně dostat v tom období sem [...]. Je to vlastně strašně zvláštní, Steiner říká, že toto je nový svátek, který lidi ještě příliš neslaví a nevnímají a že je to svátek budoucnosti, jsou různé, ale tenhle ještě ne. Michael a Václav jsou důležité dvě postavy, který jsou vedle sebe, Václav sám o sobě, je velká postava našich dějin a pro český národ je důležitý a Michael jako takový byl původně postava z Bible. A tenhle ten archanděl, dokonce jsem někde četla, že se původně jmenoval, jako když byl andělem, Mícha a teprve, když udělal čin, který udělal, tak se stal*

archanděl. To znamená, udělal ten krok nahoru, nad, jako další level nahoru a dostal koncovku -el, takže všichni archandělé mají koncovku -el - Gabriel, Anael. To není tak podstatný, pro školku vůbec a Michael patří ke Slunci, co se planety týče, tak je to Slunce. U nás u lidí má světelný meč, to souvisí s myšlením a s vůlí a na podzim, kdy přichází za prvé zrání, když si vezmeš celý rok od toho jara, kdy člověk, můžeš to vzít i obrazně, když je člověk mladej, tak má jako to léto, kdy to je tak jako všechno v rozpuku a pak to začne zrát a sbíráš plody, tak to je jako jeden ten pohled, který tady dětem neříkáme, ale máme ho v sobě jako myšlenku. A tady je to fyzicky jako taky - na jaře to začne a na podzim to jako sklízíš, to, co si přes celej ten rok dělala a v jistým slova smyslu, kolik si nasbírala toho světla do sebe, přichází zima - budeš ho potřebovat, přichází deprese, takový to, na co se dá sáhnout, začíná být problém s tím, že se stmívá, postupně, protože Michaelské období je až do Martina, začíná v srpnu, někdy v létě, dřív, někdy až padají meteority a končí až když je Martin, tam už je opravdu tma. Michael z kosmu nám posílá tzv. železo, proto abychom se mohli bránit, přichází až do naší krve, další obranyschopnost, všechno, co je s obranou a se statečností člověka“.

7.2 Jak tuto podstatu v dětech prohlubujete

Všechny respondentky uváděly, že dětem **podstatu nevysvětlují, ale předávají ji prostřednictvím různých činností, které náleží k Michaelskému období a prostřednictvím samotné slavnosti.**

Respondentka H. uvedla: „Začneme pár dní před vlastní slavností s dětmi hrát na statečné rytíře, kteří bojují s drakem [...] atributy, jako plášť a koruna, to je něco, co jim pomůže překonat v sobě ten strach, je to něco, co se jim dá odněkud, a jim to pomůže překonat ten strach. Děti mají připravenou každý svoji korunu, která Michaela chrání, v ní má tu sílu – to se objevuje i v té písničce.“

Respondentka E. S. uvedla: „První věc je určitě vědět, co je dobro a co je zlo, a to se objevuje v pohádkách, takže hodně čteme pohádky.“

Při cestě pro jablíčko, kdy dítě prokazuje svou odvahu a překonává strach: „Jde o to, aby to děti cítily samy, nejde o to, je konfrontovat s nějakým vlastním nedostatkem nebo s nějakou vlastní neschopností, že se jim něco nepovedlo nebo že něco nedokázaly. To

samé jako v hněvu, když se rozčílí, nejde o to je konfrontovat s tím, jak jsou strašní, ale spíš hledat možnosti, jak to zvládnout.“

Respondentka P. K. uvedla, že *„jsou to činnosti zaměřené na podporu toho, aby pomáhaly mladším a slabším, navádíme je k tomu, aby se uměly podělit, pomáhaly si, byly stateční a srdnatí“.*

Respondentka J. P. uvedla, že podstatu Michealského období „dostávají“ mezi děti dvěma způsoby: *„Jeden způsob je ten, že se nám tady proměňují barvy ve školce, proměňuje se náš roční stůl, kde se tam sbírají tady ty plodiny, tam přesně vidí, co se děje v přírodě a duševní oblast, ta se tady objevuje ve formě her a slavnosti a taky jsme schopný (anebo neschopný), jak který rok, s dětma dělat váhu, kdy vlastně mluvíme o dobrých a ne úplně dobrých činech s tím, kdo co udělal statečného, ne jenom dobrého, ale i statečného, co ten dotyčný zvládne, do čeho se odváží, někdy po těch dětech chceme nějaký odvážný čin, i když bude třeba jenom v té formě, že ochutná jablko nebo něco čeho se bojí. [...] Pak se nám tady objeví váhy, prostředí kolem těch vah, tam je ten kontrast mezi temnou látkou a hodně zářivou látkou, aby tam byly ty velké kontrasty té tmy a toho světla, které nám sem prostě přichází v tu dobu.“*

Respondentka E. T. *„[...] Třeba jenom dobré skutky, že jako pomůžou někomu nezištně, jakože to nedělají primárně proto, aby něčeho dosáhly, ale protože někdo zrovna potřebuje pomoc, ale ta odvaha jakoby, ta je významnější, ta má větší význam.“*

7.3 Jaké činnosti ve školce v tomto období probíhají

7.3.1 Pohádky

Nejčastěji respondentky zmiňovaly pohádky, a to **respondentka E.S., G., P.K., I.F., J.E., P.N., J.P.** Ostatní respondentky pohádky neuvedly, ovšem dle mého názoru je buď během rozhovoru zapoměly zmínit, nebo je nepovažují za stěžejní k tomuto období, vzhledem k tomu, že pohádka je jednou z důležitých činností ve waldorfské mateřské škole. Pohádky, vyprávěné v tomto období, v sobě nesou motivy odvahy, překonání sama sebe, objevují se zde stateční rytíři, draci apod.

Respondentka E. S. uvedla: *„Čteme pohádky o odvaze - jak obra přemůže prostě malinkej slabej člověk, jenom díky tomu, že tam není jen síla, ale je tam i nějaká možnost rozmyslet, co udělám.“*

Respondentka P. K. uvedla: „*Dětem čteme legendu o sv. Michaelovi: Žebrák, který šel do podsvětí, zastavil sv. Michael u brány, kde byly váhy, na které přidávaly bytosti, které žebrák v životě potkal, skutky, které žebrák vykonal – dobré i zlé. Nakonec rozhodlo poslední peříčko, které se přidalo na stranu dobra, a tak mohl jít žebrák do nebe*“. Tuto legendu jsem uvedla v nabídce konkrétních činností integrovaného bloku k Michaelskému období.

Respondentka I. F. se zmínila o pohádkách, v rámci mé otázky, zda čtou nebo vypráví dětem legendu o sv. Michaelovi: „*Dětem vyloženě Michaelskou legendu nečteme, pouze kratince dětskou formou jim ji povíme. Stejně tak legendu o svatém Václavovi nebo svatém Martinovi jim vyloženě nevyprávíme. Třeba Martina máme jen kruhovou písničkou a беру to jako, že ten příběh k nim doputuje a nepotřebuju jim ho nějak složitě vyprávět. Stejně tak je to i s tou o Michaelovi, je i verze jednoduchá pro malé děti, ale ani tu jim neříkáme. Je to dle uvážení a záleží na sestavě dětí, zda je to zajímá poslouchat – aby to k nim doputovalo anebo zda pro ně není přijatelnější ta kruhová hra, kdy si to děti samy odehrají. Ale pár vět v kroužku si říkáme, ale ne každý rok vyprávíme legendu. Svatováclavská a Michealská legenda má několik verzí, některé jsou pro starší. Ten princip Michaelského období se spíše prolíná v pohádkách, takže tam je pro nás důležité jim vyprávět pohádky, kde překonávají odvalu. Neříkáme dětem, že je teď období takových pohádek, ale prostě jim je vyprávíme. Letos jsme nevyprávěli Bajaju, to je poměrně dlouhá pohádka a my tam máme teď hodně těch malinkých. Ale třeba jsme ho četli na spaní, takže sice nebyl pro všechny, ale i tam jsme vybírali pohádky s odvahou. A těch pohádek s tou odvahou a o tom překonávání sebe sama a překonávání draka je spousta. Ty příběhy a ty legendy se ještě liší v tom, že v těch legendách jsem se setkala, že tam bylo nazvaný, že draka zabili, no i když taky tam je, že ho nezabije. V pohádkách bývá, že drak byl jen překonán, nikoli zabit, protože ten princip není toho draka zabít, protože každý máme tu svoji temnou stránku, máme ji držet na uzdě a stejné je to i s pouštěním draků, kdy toho draka držíš na provázku, aby neuletěl, takže jsme tady pouštěli draka, celý ten říjen, protože nám to přišlo, že to s tím taky hodně souvisí.*“

Respondentka J. E. uvedla: „*[...] Čteme pohádky, kde dobro zvítězí nad zlem, takže nejenom Bajaja, ale je to Červená Karkulka, O kůzlátkách, no klasický český pohádky.*“

Respondentka J. P. se zmínila o pohádkách náležejících k Michaelskému období takto: „Pohádky, který se tam hodí: Bajaja, Červená Karkulka, Kachnička Schingebis, kterou čtu teď, ta by se na to hodila taky, ta je i k Michaelovi i klidně teď, protože teď už je zase takové temno, takový ten chladný severák, odehrává se to v zimním prostředí. Ale kachnička Schingebis - ve svobodě je má síla, tam je písnička ještě o tom, severák se jí snaží zničit, ale ona statečně prostě si ho příliš nevšímá, stejně dělá to, co má. Takže Kachnička Schingebis je dobrá, jak na teď, tak na Michaela. Takže pohádky v tomhle duchu, kdy prostě ta odvaha a statečnost, člověk se potká s tou potvorou, s tím drakem nebo vlkem nebo takový Otesánek potvora, který furt žere, žere a pak skončí nedobře, nebo Hrnečku vař, taková ta chtivost - já teď chci tu kaši, takový ty motivy, kdy to nedopadne tak, jako s drakem úplně heroicky, ale potkává se tam tahle dobrota těch lidí, v tom člověku.“

7.3.2 Výroba atributů svatého Michaela – meč, koruna a plášť

Další zmiňovanou činností byla výroba atributů svatého Michaela, a to mečů, koruny a pláště.

„[...] Korunu, která Michaela chrání, v ní má tu sílu – to se objevuje i v té písničce“, ve své výpovědi uvedla **respondentka H.** Korunu si také vyrábějí děti ve třídě **respondentky P. K.**

Respondentka E. S. uvedla, že s dětmi vyrábějí meče. Stejně tak si meče vyrábějí děti ve třídě **respondentky J. T.**, která dodala: „Děti si vyrábí dřevěné meče, předškoláci sami, mladším pomáhají buď rodiče, sourozenci, nebo předškoláci.“ Meče ve své výpovědi zmínila také **respondentka J.E.**, která uvedla, jak s dětmi takové meče dělají: „[...] Bud' se nařezou dřeva a ošmirglují se, nebo se vezmou nějaké třeba klacky a opracují se.“ Dle **respondentky P. N.** mají meče i děti, které se účastní slavnosti v centru Walda, kde tyto meče pro děti vyrobili tatínci. „[...] Meče se teda několik let používaly. Úplně na začátku, když Walda vznikla a my jsme se připravovali na tohohle prvního Michaela, tak jsme vyrobili takového obrovského draka z papíru, kterého unesou jeden až dva lidi a toho tady máme v depozitáři, a i když utrpěl teda hodně velké újmy od těch mečů, tak pořád je tady uložený. Takže ten se slavnostně vždycky vytáhnul a skryl se někde v lese.“ Stejně tak **respondentka J. P.** uvedla, že meče k Michaelské slavnosti pro děti vyrobili tatínci: „Tatínci udělali i věci, u kterých jsme ani nevěděli, že udělají, a pak nám

to tím pádem trochu zkomplikovali. Protože tak vehementně udělali meče, který jsme ani nechtěli.“

7.3.3 Činnosti na principu rovnováhy

Některé respondentky uváděly činnosti na principu hledání rovnováhy.

Respondentka E. S. zmínila během dialogu toto: *„Hodně pracujeme s váhama, hodně na rovnováhu děláme věci, zkusíme takhle jak tady chodí ty děti kolem dokola nebo po jedný noze, po druhý noze, můžem si zkusit různý cvičení, dělat různý hry, kde zkusíme rovnováhu toho těla, tu stabilitu toho těla.“*

Respondentka I. F. uvedla během rozhovoru práci s váhami, kde popsala, jak je využívají jednotlivé třídy u nich ve školce: *„Máme váhy, které například ve Hvězdičkách (jedna ze tříd MŠ pozn. aut.) mají od rána na hraní, my máme trochu jiný typ vah a máme strach, že by děti do nich příliš „vrtaly“, váhy nejsou ovšem optimální v tom, že se úplně nepohybují podle váhy, ony si trochu dělají, co chtějí, ačkoli jsou pěkné. Takže dětem bych dala do třídy klidně váhy na hraní, ale takové, které fungují. V Sedmikráskách měli velký kámen a ten vyvažovali dobrými skutky. Ve Hvězdičkách měli zase modelovat něco z vosku a měli do toho vosku dát to, co se jim dařilo a naopak, co se jim nedařilo. Martina se ještě děti ptala, jak poznají, na který typ skutků si je dají. A děti jí říkaly, že světle růžová jim přijde na to dobrý a na to, co se povedlo a tu tmavě modrou si zase daly na tu druhou stranu. To už je pak na fantazii. Byla tu kolegyně, která měla bílé a černé kamínky [...]. My jsme zvolili fazolky, protože v tu chvíli nám přišlo, že tam chceme promítnout barvičky. To vážení, my jsme ho loni měli kratičké a spíše jsme se tomu věnovali odpoledne“.*

Respondentka J. E. uvedla: *„[...] Chodíme hodně ven, překonáváme překážky, chodíme třeba do lesa, prolézání, lezení na stromy, různý překážkový dráhy.“*

Respondentka J. P. uvedla váhy, které vnímá jako vyjádření kontrastu pro děti: *„[...] Prostředí kolem těch vah, tam je ten kontrast mezi temnou látkou a hodně zářivou látkou, aby tam byly ty velké kontrasty té tmy a toho světla, které nám sem prostě přichází v tu dobu. [...] Letos jsme měli udělanou, Evka udělala váhu světla - světelnou, takže jsme tak jako pátrali a ještě pořád jsme nedopátrali, tak to je, je tam takový motiv, jak by se dalo zvažít světlo nebo svíčka, jestli budeme přidávat kameny, nebo ubírat, co*

vlastně s tím budeme dělat. V každém případě jsme pozorovali váhy se světlem a s tím, jak ho jako vyvažovat, když ubývá svíčky, přibývá světla, na druhou stranu vlastně se dávaly kameny, zatěžovalo se to, tak jsme měli takový zvláštní moment vážení světla, bez toho, aniž bychom to dětem úplně vysvětlovali.“

7.3.4 Kruhová hra

Některé respondentky uváděly kruhovou Michaelskou hru, která má ovšem ve školkách různé podoby.

Respondentka H. uvedla: *„Máme takovou Michaelskou hru, kdy sedíme v kruhu a já jim vyprávím takový příběh o městě, děti město předvádí, dělají hradby, potom dvě děti udělají bránu, ostatní branou procházejí a potom, koho děti v bráně zachytí, ten je rytíř a jde bojovat s drakem – to je doprovázeno písničkou z Věnečku.“*

Podobně vypadá kruhová Michaelská hra i ve třídě **respondentky I. F.:** *„[...] Všichni děláme město s branami a Michael, který má korunu s mečem a pláštěm, přichází dovnitř kruhu, a tam je drak, který má na sobě šedý plášť a předstírají boj, máme i dřevěný meč s tím, že jsme domluvení, že se děti nesmějí vzájemně dotknout, aby si neublížily a drak nemá být moc rychlý, aby nezavadil o ten meč. Draka hraje taky dítě. Je zajímavé pozorovat jak draka, jak které dítě hraje, protože některé jen stojí a někteří se tak různě pohybují. [...] Tato hra je pro děti velice oblíbená, hrajeme ji někdy týden, někdy i déle.“* Respondentka I. F. uvedla, že se jí kruhová hra, ve srovnání s legendou o svatém Michaelovi, zdá pro děti přijatelnější: *„Je to dle uvážení a záleží na sestavě dětí, zda je to zajímavá poslouchat (legenda pozn. aut.) – aby to k nim doputovalo anebo zda pro ně není přijatelnější ta kruhová hra, kdy si to děti samy odehrají.“*

Respondentka J. P. popsala příběh Michaelské hry v jejich třídě takto: *„[...] Nejdřív teda všechno ve městě dobrý, pak přiletí ten drak, někde se usídí za městem ani nemusí být ve městě a už jenom to, že tam dýchá, je hrozný a tam se to začne tak jako mračit, kroutit a nehezké a děsné věci si začnou lidi dělat a přijde ten ovčák od bůhvíodkud, z daleka, vidí toho mnoho a ví toho taky mnoho, ačkoli je to obyčejný ovčák a ten jim poradí: Běžte za ním a ten vám řekne... a tak oni putují, tam je pak ten pohyb, písničky o jablůnce a aby se najedli. Kovám, kovám...a všechno se železem, co se ková, ty meče a šavle, který jsou jako na obranu a ku pomoci člověku a pak se zajde k tomu Michaelovi. Michael jim*

neřekne nic moc: Budte stateční a dobří a nic se vám nestane, do toho se každého dotkne mečem a odchází zpátky.

Pak se ještě někde stvořila nějaká, co má takovou eurythmickou formu trošku, tak tu taky občas dáváme v závěru s takovým veršíkem, a pak teda ty písničky, který o tom Michaelovi mluví.“

7.3.5 „Kometky“

Respondentky J. E., J. T. a I. F. zmínily ve svých výpovědích výrobu „kometek“ související s Michaelským obdobím z důvodu padání meteoritů v tomto čase.

Respondentka J. E. uvedla: *„Vycházíme hodně z Věnečků. Dělali jsme ty kometky, kdy se připraví buď krepový papír, nebo látka, zabalí se do toho písek, zaváže se to a pak se nastříhají fáborky z krepáků a mají takového dráčka.“*

Podobně popsala tyto kometky i **respondentka J. T.**

Respondentka I. F. popsala, jak tyto kometky vyrábějí v její a v ostatních třídách WMŠ v Brně: *„Kometky Michaelský, ty se dělají tak, že buďto se dají do kaštánků a tam se udělá dírka, strčí se do ní stužky nebo krepáky nebo jsme dělali i látkový házedla, do kterých se dal písek nebo mouka a když se to rozsypalo, tak v tom byl samý přírodní materiál. [...] Naďa dělala ruličku od toaletní papíru, který polepili zeleným papírem, ten byl polepen třásněmi z krepáku, k ruličce byl připevněn provázek, se kterým když točili, tak jim ten ocásek pěkně vlál.“*

7.3.6 Motivy železa

S padáním meteoritů souvisí také motiv železa, který se promítá do básniček a písní v tomto období, tyto motivy během rozhovoru zmiňovaly **respondentky I. F., J. E. a J. P.**

Respondentka I. F. uvedla: *„Pak jsme hráli o tom kováři, protože Michaelský je dost o železe, který je doprovázen dřívky, jak přidával oheň a jak rozdmýchával...Na základě toho se učíme i vlastně to, že když se něco řekne, tak to platí. Kdy si vymezujeme, teď dřívka leží a jsem připravená, že když to překročí, tak dřívka vrátíme do košíku.“* Tato hra je uvedena v kapitole 9 v nabídce konkrétních činností pod názvem Podzimní hra.

Respondentka J. E. zmínila: „*Povídáme si vlastně hodně o železe, o kovu. Vlastně jsme měli takovou jednu část, kdy jsme byli u kováře, takže jsme si připravili jako meč na toho draka, kuli jsme vlastně podkovu pro koně.*“

Respondentka J. P. zmínila říkanku „*[...] Kovám, kovám...a všechno se železem, co se ková, ty meče a šavle, který jsou jako na obranu a ku pomoci člověku.*“

7.3.7 Papíroví draci

O papírových dracích se během rozhovorů zmínily **respondentky J. E. a I. F.**

Respondentka J. E. uvedla, že je s dětmi vyrábí.

Respondentka I. F. vylíčila zážitky dětí s drakem: „*[...] Každý máme tu svoji temnou stránku, máme ji držet na uzdě a stejné je to i s pouštěním draků, kdy toho draka držíš na provázku, aby neuletěl, takže jsme tady pouštěli draka, celý ten říjen, protože nám to přišlo, že to s tím taky hodně souvisí. Tam to bylo zajímavé, protože když jsme to poprvé zkoušeli, tak jsme zjistili, že nám tam chybí tyčka, takže nám vůbec nelítal [...], ten předešlý rok lítal dobře, takže zkušenost, že ne vždy to vyjde. To pouštění draka je pokaždé jiné. Někdy drak visí na obloze a děti se v jeho držení střídají, někdy nevzlétne vůbec, jednou se nám zase stalo, že s ním vítr hodně cloumal, takže děti mají zkušenost, že ne vždy všechno jde a někdy je potřeba draka na obloze krotit, když si s ním pohrává vítr a hází ho do všech stran. Třeba Jasmínka zažila, že měla hodně malého papírového dráčka a s tím lítala, jako běhala a ten drak vlál. S drakem se v Michaelském období dají prožít různé zážitky.*“

Dále paní učitelky samozřejmě uváděly, že Michaelské období provází básničky a písničky, které čerpají převážně ze sborníků Věneček. Některé básně a písničky typické pro toto období jsem uvedla v 9. kapitole v nabídce konkrétních činností.

7.4 Jak se do akce zapojují rodiče, pomáhají s přípravami

V pražské WMŠ uvedly **respondentky H., E. S., G. a P. K.**, že samotná Michaelská slavnost u nich probíhá **bez rodičů, kteří ovšem zajistí, co je potřeba** – jablíčka, vyrobí koruny, připraví stezku tak, aby to děti neviděly a pomohou se závěrečným úklidem.

Respondentka P. K. na moji otázku, zda se rodiče dětí zapojují do slavnosti, odpověděla: „*Rodiče pořídí pro každé dítě jablíčko a před slavností postaví jeskyni s košíkem jablíček.*“

Samotná akce probíhá bez rodičů, protože určitým projevem odvahy je také osamostatnění se od rodičů.“

V brněnské WMŠ mají rodiče nabídku se této slavnosti účastnit, ovšem ne všichni ji využívají. Respondentka I. F. uvedla: *„Rodiče nám pomáhají a často nás také doprovází a někdy nás doprovází i jindy na našich výletech, protože mají tu možnost, mají naši nabídku, ale samozřejmě ne každý rodič dopoledne může. Maminka od Theoška s námi často chodila, ale teď už ho chce zase nechat, aby si zvykl chodit bez ní. Taky nad tím maminky lavírují, byla s námi maminka od Matěje a Kubíka. Některé maminky s námi byly a bylo to fajn, že nám pomohly při organizaci poskládat tam něco, rozložit a podobně [...] Na ty výlety chodí s některou třídou jeden, dva, tři rodiče v průběhu celého roku, ale u nás třeba loni na začátku párkrát, ale pak už s námi nikdo nechodil a teďka taky s námi maminky ze začátku byly těch menších dětí, ale vypadá to, že s nimi teď už chodit nebudou, ale to je na nich. Když jdou, tak je to takový zpestření a na pohodu.“*

V Českých Budějovicích a ve Žďáře nad Sázavou mají rodiče možnost angažovat se do příprav a samotného průběhu slavnosti a jejich průběh záleží na jejich domluvě s učitelkami.

Respondentka J. T. uvedla: *„Rodiče pomáhají s přípravami. Vybírají místo, kde se průvod bude konat a je více méně na nich, jak chtějí dětem slavnost dopřát. [...] U nás chtějí rodiče dětem dopřát průvod. Pak také připravují různé dobroty a buchty k ohni.“*

Na stejnou otázku reagovala **respondentka J. E.** takto: *„Rodiče se aktivně účastní. Víceméně připravují všechno, co je třeba na tu slavnost. [...] Měli jsme tam i různé hry, aby se děti nenudily nebo nečekaly dlouho, tak to si rodiče připravili například hmatové sáčky, pak jsme tam měli taková ty lana mezi stromy, pak jsme si udělali ohýnek, děti si s rodiči mohli upéct buřty, někdo napekl buchty, takže jakoby to je ještě takové setkání s rodiči a s dětmi jako na závěr.“*

Respondentka E. T. během rozhovoru uvedla: *„Rodiče nám samozřejmě pomáhají, jak to jde, na maximum, letos zase. Při všech slavnostech i při Michaelovi. Záleží na tom, co vymyslíme, jestli je ta jejich pomoc potřeba, nebo není. Neměli jsme vlastně nikdy žádný problém s tím, že bychom neměli dostatek lidí, kteří by nám pomohli. Hlavně u té Michealské rodiče převzali aktivitu jako úplně na 100 %. Tatínci udělali i věci, u kterých*

jsme ani nevěděli, že udělají a pak nám to tím pádem trochu zkomplikovali. Protože tak vehementně udělali meče, který jsme ani nechtěli. [...] A to domlouváme s rodiči ještě měsíc, zhruba předtím na rodičovském večeru, kde se domlouváme, kde by to mohlo být, jak by to mělo probíhat, co z toho vlastně vybrat, tohle už je otázka domluvy s rodiči.“

V centru Walda, jak uvedla **respondentka P. N.**, jsou **slavnosti veřejné**: *„Jak se tady ty slavnosti postupně pravidelně dějí rok co rok, tak se o tom vždycky někdo dozví z okolí a vlastně přibudou k nám další lidi. Nikdy se to ale nestalo jako masovou akcí. Což jsme rádi.“*

Dále uvedla, jak probíhají přípravy na tuto slavnost: *„Zpíváme písničky Michaelské a to se tady scházíme vždycky týden před tím jako dospěláci s kytarama a máme prostě schované písničky, které jsou k tomuhle období a ty si nacvičujeme, když to teda takhle zvládáme, tak se snažíme jednou aspoň sejít, dřív jsme se scházeli víc jako třeba třikrát, ale teď, jak prostě všechny ty holky odešly do práce, tak už to nezvládáme takhle často, ale máme to zase víc zažitý, takže už ani není potřeba se na to nějak připravovat, spíš se to snažíme nějak prožívat a přizpůsobit se tomu, jaká je tahle doba.“*

Na otázku, zda mají mezi dospělými nějakého vedoucího, který slavnost vede P. N., odpověděla: *„Snažíme se, aby to nebylo, že je tady jako nějaký vedoucí, který tady o všem rozhoduje, i když ze začátku to takhle jako bylo, protože o tom lidi nevěděli, co to jsou ty slavnosti. To jsme si o tom jako třeba řekli, ale potom už to spíš prožíváme a lidi to berou, jakože se bojuje s drakem na podzim. Na Martina zase přijede Martin na bílém koni, to tady máme človička, který přijede na koni a ten Michael tam se rodiče zapojují tak, že jeden tatínek vyrobil ty meče dřevěný, který nám tady vlastně celou dobu slouží. A potom tady ty tatínci fungují, že třeba toho draka ovládají. Vlastně je oslovíme a oni jdou prostě s tím drakem proti těm dětem. Anebo tam, kde ta slavnost končí, se zapaluje oheň a opékají se tam párky.“*

7.5 Jak probíhá vyvrcholení Michaelské slavnosti

Michaelská slavnost ve waldorfských mateřských školách má různé podoby, některé školky mají slavnost každý rok stejnou, jinde ji rok, co rok obměňují. Někde se slavnost koná dopoledne, jinde odpoledne.

V pražské waldorfské školce je průběh slavnosti **ve všech třídách stejný**, ovšem **každá třída si ho realizuje sama a bez přítomnosti rodičů**. **Respondentka H.** uvedla: „Vydáváme se na draka, každé dítě má plášť a korunu a vydáme se do parku do Markéty, kde jsou nádherná zákoutí. Tam se úplně jemně naaranžuje zelená látka, kousek červené a nechá se to jen tak volně trochu vykukovat, a kousek od toho jsou ta jablíčka, a děti přijdou po nějaké cestě, kde se všechny zastaví a dělají bránu a vždy jeden statečný rytíř projde tou bránou, takže jde každé dítě zvlášť, na té cestě jsou tak, aby si jich děti všimly, jablíčka, a vedle těch jablíček na ně číhá drak a oni si musí vzít to jablíčko, pak jde další. Jdou po jednom, aby si prožily to, že jsou odvážní. Většinou si pak povídají o tom, jak drak mrkal, vyplazoval jazyk a soptil kouř a oheň.“

Na moji otázku, zda je u nich slavnost každý rok stejná, odpověděla respondentka H. toto: „Slavnost je každý rok stejná, protože tady se pracuje v rytmu. Rytmus je hodně důležitý, pracuje se v denním, týdenním a ročním. V rytmu se opakují věci většinou stejně. Děti si je zažijí podle toho, jak dlouho tady jsou. Ten první rok, když přijdou, tak většinou koukají a sotva vědí, co se děje, druhý rok si to už tak jako prožívají a ten třetí už jsou děti statečný a vědí už, jak to je a pomohou těm malým. Někdy malé děti nechtějí jít samy pro to jablíčko, tak je možné, že je někdo z těch starších doprovodí. Ale musím říct, že se nám to nestává, že jde opravdu každý sám.“

Respondentka G. v reakci na moji otázku, jak probíhá vyvrcholení Michaelské doby u nich ve třídě, uvedla: „Slavnost je spíše z kraje. Slavnost bývá v prvním nebo druhém týdnu, kdy je Michaelské období. Období trvá zhruba měsíc. Slavnost je začleněna do období, není jejím vyvrcholením.“

Respondentka E. S. ve své výpovědi zmínila, jak řeší situaci, když se někdo z dětí bojí: „Když se někdo bojí, tak si může vybrat průvodce z dobrovolníků, který se mu nabízej. Nikdo by neměl bejt nucený tam do toho jít. A když se stane, teď se nám stalo, že bylo jedno velice odvážné dítě, mělo asi tři meče, ale když mělo jít, tak prostě nešlo, tak jsem řekla: Dobře, tak půjdeme kolem toho draka, abychom ho nevzbudili a šli jsme úplně jinou cestou, došli jsme k ostatním a dál jsme to nerozebírali. A když se dítě doma potkalo s maminkou, tak jí tvrdilo, že muselo paní učitelku vést kolem draka. Takže nakonec byl hrozně odvážnej.“

Ve waldorfské mateřské škole v Českých Budějovicích probíhá slavnost podobně, ovšem je za přítomnosti rodičů dětí a probíhá v odpoledních hodinách. Respondentka J. E. během rozhovoru uvedla: „Každá třída má teda slavnost zvlášť, protože minulý rok jsme ji měly všechny tři třídy a byly to takové ohromné masy. Takže jsme se rozhodly, že uděláme každá třída svoji soukromou, intimní. [...] Na začátku děláme takový uvítací kruh, kdy tedy přivítám rodiče a děti, připravíme se, říkám příběh o tom, že v tomto podzimním čase přiletěl do lesa drak. My se na toho draka připravíme, že si nabrousíme meče, takže máme nějaké prstovky, písničky, připravíme si koně – Kovej, kovej kovářičku, připravíme si nějakou písničku nebo nějakou průpověď Michaelskou, a pak se vydáme na cestu k tomu drakovi.“

Respondentka I. F. z brněnské waldorfské školky uvedla, že Michaelské období mají spojené s prvním výletem, který má každá třída zvlášť, rodiče se tohoto výletu mohou účastnit, ovšem slavnost je dopolední, a ne každý rodič má v tuto dobu čas: „Výlet vnímáme jako první velké opuštění školky, takže překonání odvahy. Pro ty maličké je to opravdu někdy zkouška podívat se někam dál v rámci školky, protože s rodiči je to něco jiného a zároveň si tam pak také hledáme nějakou cestu pro to jablíčko.“

Dále uvedla: „Cesta je každý rok jiná a každá třída ji má jinou. My jsme ji letos měli jinou, že jsme si tam dali draka, kterého jsme pak další týden byli pouštět. Ale měli jsme slavnost i bez draka, kdy jsme o něm jen povídali, jinak to tam bylo položené jen na šátku a děti si prošly takovým přirozeným tunelem, mezi keři takovou cestičkou, která byla hodně zarostlá a uprostřed té cestičky, kde nebylo vidět ani dopředu, ani dozadu, tak tam děti našly ty jablíčka, která si braly. A jeden rok jsme to měli ještě tak, že jsme šli do obory, kde byla postavená velká chýška a tam našly ta jablíčka. To jsme měli ještě zpestřené, protože tam se volně pohybují daňci a oni jsou takoví krotcí, protože je tam lidé často krmí. Počasí bylo takové střídavé, často pršelo a cesta byla taková klikatá, a ačkoli bylo poměrně vidět, tak u té cesty stáli rodiče, podél cesty vedl provázek, který ukazoval dětem směr, ale daněk, který u toho byl, ho začal žrát, tak ho v tom jedna maminka zastavila. Nebylo to sice nebezpečné, ale děti by se mohly vylekat a bylo by to zbytečné.“

Respondentka I. F. také uváděla řadu dalších způsobů slavení této slavnosti, které dělají její kolegové nebo o nich slyšela: „V té Praze, jak tam jezdíme na semináře, tak jsem

slyšela, že mají na školkové zahradě sluj, do které nějaká maminka našila i šupiny a mají tam něco půjčené, co jako vypouští dým a mají dospělého, který určuje, kdy jde ten dým. A tam to mají zase tak určené, že tam jde za celou třídu jeden, který se volí, že jako zastoupí celou třídu, ten dostane Michaelský plášť a má jít bojovat s drakem. Já jsem se ještě ptala, jak to přesně dělají, aby ten, co tam má jít, hrál, když tam ten drak reálně není, ale prý to tak jako vezme a imaginárně zápasí a ohání se mečem. Ta fantazie dětí je velká a ten, že jako to vybojuje za všechny, jak ten Michael a pak ty ostatní si tam chodí pro to jablíčko a jestli pak dostávají ještě korunu a plášť, to už si nepamatuju. Ale tam to mají ještě spojený s tou Václavskou, protože tam si ještě vaří polívku. To jablíčko si jdou sníst do třídy, aby se vystřídali, protože tam mají taky víc tříd a pak se vrací, dávají si tu polívku, pro ty odvážné.

I jsem slyšela o školkách, kde si rodiče připravili cestu s fáborkami a i třeba s nějakými Michaelskými úkoly, těch variant může být samozřejmě mnoho, ale my se je snažíme nevyplýtvat do školy, protože pak minimálně na prvním stupni je ještě mají a postupně se je snaží gradovat.

Se třetáčkama (paní učitelka má dceru ve třetí třídě WZŠ, pozn. aut.) jsme teď měli slavnost, kdy jsme s mým mužem byli prozkoumat, jaká jeskyně by se hodila. V jeskyni byl kovář, chlap jak hora, který moc nemluvil, dal jim cínové mečičky, které vyrobila paní učitelka, a pokud se nebojí, tak mohli jít dál, tam měli prolézt tou jeskyní, na druhou stranu kopce, kde pak byla nachystaná hostina pro odvážné. V první třídě mám pocit, že měli cestu do sklepa, do prostoru, kam normálně nechodí a bylo to tam nasvětlený a měli tam jako nasvětleného, kaširovaného draka, co dělal někdo ze starších ročníků a tam prostě chodili do míst, kde normálně do nich nechodí a mezi tím, když čekali, tak tam měli na zpestření zase úkoly, sáhnout do sklenice, kde nevědí, co je, někde byl jako škrob, sliz, chodit po provaze a tak. Takže se to dá stavět různě, ale nechceme to ve školce všechno vyplácet, protože fantazie je velká a necháváme jim ji i na později.“

Ve žďárské třídě s waldorfskými prvky probíhá slavnost každý rok jinak. O jejím průběhu rozhodují rodiče společně s učitelkami. Během rozhovoru uváděly **respondentky J. P a E. T.** několik Michaelských slavností, které u nich probíhaly: „*Bud' jsou ty slavnosti typu díkůvzdání, to vlastně v Americe probíhá běžně, díků za úrodu. Takže jsme na zahradě a pracujeme, máme tam ty plody a pak si je prostě nakrájíme,*

s dětma si krájíme jablka, ochutnáváme švestky, plody, co nám nosí, my je konzumujeme, připravujeme, křížaly vyrábíme, mošty pijeme. To je to díkůvzdání v podstatě. Je tam ta jedna stránka, taková ta víc materiální, to ale může být i slavnost, měli jsme moštování, měli jsme váhy udělaný takové jako velké s koši a s kamínky a pak jsme tam na zahradě vytvořili takovou váhu jako provizorní a taky tam bylo prostě: Kdo vlastně hodně pomohl? Kdo co dělal? Vyvedl, nevyvedl, pomohl, nepomohl a pak ty váhy tam byly. Že se různý věci váží.[...] Před tím jsme měli tu odvalu, to bylo jenom v tom lesíčku na Zelence, vlastně jenom vlézt do lesíčka, přišli jsme tam společně a v lese jsme měli místečko domluvené, kde se připravily na takovým kopečku citríny, meč, který tam byl vlastně zapíchnutý a bylo to nasvícené a pak tam byl ještě za stromem človíček, který nebyl vidět, a tam se vždycky objevil u toho meče jenom jeden kamínek, no někdy ne, někdy dva - ten človíček musel poslouchat, kolik lidí zrovna jde a podle toho tam dodat počet kamínků. A musel rychle zmizet, takže to bylo takové napínavé. [...] Předloni jsme byli ve Šlakhamrech. Tam jsme měli taťku Zdenka jako Michaela, tam jsme řapali a děti pak dostávaly takový plášť, když prošly takovým temným místem, tunelem, a tam na ně čekala odměna a dostaly ušitý plášť zlatý, tak dostaly takovou odměnu.

No a letos maminky dělaly taková sluníčka perníková, říkaly, už nebudeme chtít, aby dostávaly jako materiální věci, které zůstanou jako citrín, plášť a tak, ale že tam uděláme to, že si tam někdo dojde do skály, kdo to prostě zvládne, tak si tam najde jako takové perníkové slunce, a ještě navíc nám tatínkové udělali takové klacíkové meče, takže tohle si taky odnesly.“

Respondentka J. P. dále zmínila průběh slavností v jiné MŠ, která je spojena se ZŠ: „Někde, když je spojená škola a školka, tak udělají pro školku takovou velikou plachtu s dírami a s drakem a oni do toho hází různými předměty, pak si vyzvednou někde jablíčko, je to různý.“

V centru Walda probíhá slavnost dle **respondentky P. N.** takto: „Draka skryjeme někde v lese a když jsme vymýšleli Michaelskou cestu, tak potom když děti splnily ty úkoly, které tam měly, většinou to byla nějaká stezka odvahy, kde musely prostě projít, tady jsou krásný lesy, takže prošly prostě lesem a tam plnily nějaké úkoly a pak byly pasovaný andělem, máme tam vždycky anděla Michaela, který tam vlastně pasuje ty děti do hodnosti rytíře a předává jim tam ty meče a vyjdeme na takovou louku a vyběhne ten

drak a děti prostě běží s rodiči na toho draka a snaží se ho porazit a potom jdeme na takové místo, kde jsou jablíčka a za tu chrabrost dostanou odměnu. A potom ještě vlastně mohou prokázat tu odvahu boje s drakem na takové vyhlídce na kopci na Metodce, oni si přinesou draky své papírové a svádí vlastně ten souboj s drakem, kterýho pouští, většinou na tom kopci to krásně lítá.“

Na otázku, kolik dětí se slavnosti většinou účastní, odpověděla P. N., že kolem 15–20 dětí, z nichž zhruba 12 je stálých.

8 INTEGROVANÝ VZDĚLÁVACÍ BLOK K MICHAELSKÉMU OBDOBÍ

Charakteristika

Michaelské období nás vybízí k uvědomění a poznávání našich silných a slabých stránek. Umět se ovládnout a pracovat s našimi nedostatky. Zvládat překonávat strach a čelit nejrůznějším překážkám. V přírodě, která se začíná stahovat do nitra země, dochází k řadě změn v podobě dozrávání plodů, opadávání podzimního listí a chladného počasí.

Záměr

Cílem tohoto bloku je seznámení nejmladších dětí, které se učí zvládat delší odloučení od rodičů, s novým prostředím mateřské školy. Těmto dětem také pomoci v navazování prvních kamarádských vztahů. Uvědomit si, že existují dobré a špatné lidské vlastnosti. S těmito vlastnostmi bychom se měli naučit pracovat a zvládat je udržet „na uzdě“. Dále získat odvahu k překonání sám sebe, jakýsi osobní růst, který může proběhnout v jakékoli oblasti (dokážu stát na jedné noze, ochutnám jídlo, které jsem nikdy nejedl, dojdu vyřídit vzkaz, naučím se novou dovednost apod.). Současně v tomto období je naším cílem vést děti k vnímání změn, které se dějí okolo nás v přírodě – dozrávání plodů na stromech a polích, změny počasí aj.

8.1 Vzdělávací oblasti

8.1.1 Dítě a jeho tělo

Dílčí vzdělávací cíle:

- Orientace v prostředí třídy MŠ
- Pěstování rozhodnosti, zdatnosti, síly a odvahy
- Rozvoj hrubé a jemné motoriky

Vzdělávací nabídka: Výroba girland z listů (viz příloha), výroba tiskátek z brambor (viz příloha), modelování draka z vosku, malování akvarelem, pečení chleba, překonávání překážek v různě náročném terénu, překážkové dráhy ve třídě, pohybové hry, vycházky do lesa a po okolí, drakiáda s rodiči, výroba Michaelských vah s rodiči.

Očekávané výstupy:

Dítě:

- Zvládá orientaci v prostředí třídy
- Zvládá modelovat z vosku určitý tvar
- Zvládá manipulovat s nůžkami
- Dokáže uchopit drobné předměty (jeřabiny, nit, jehlu)

8.1.2 Dítě a jeho psychika

Dílčí vzdělávací cíle:

- Rozvoj řečových schopností – vnímání, naslouchání; výslovnosti, mluvního projevu
- Rozvoj tvořivého myšlení
- Kultivace smyslového vnímání (vnímání rytmu)
- Posilování schopnosti řešit problémy
- Rozvoj zvědavosti a radosti z objevování
- Rozvoj sebeovládání
- Poznávání sebe sama
- Rozvoj a kultivace mravního vnímání

Vzdělávací nabídka: Příběh o svatém Michaelovi, básně a písně s podzimní tematikou: Švestka, Přilož dříví do pece, Rozfoukej ohýnek veselý, Kovej, kovej, kováříčku, Kováři, kováři, Až budu silný jako svět, Michael... (viz přílohy), četba a vyprávění pohádek Princ Bajaja, Dvanáctihlavý drak, O Červené Karkulce, O Smolíčkovi, rozlišování dobrých a špatných vlastností osob například v pohádkách, hledání rovnováhy na Michaelových váhách.

Očekávané výstupy:

Dítě:

- Má povědomí o svatém Michaelovi, kdo to byl, co dělal
- Dokáže reprodukovat naučenou báseň (Švestka, Kovej, kovej, kováříčku, Kováři, kováři) a píseň (Přilož dříví do pece, Rozfoukej ohýnek veselý, Až budu silný jako svět, Michael)
- Dokáže vyjádřit rytmus říkadla Kovej, kovej, kováříčku a Kováři, kováři (vytūkání dřívky)
- Dokáže rozpoznat, které chování je správné a které nikoli, přiměřeně k jeho věku

8.1.3 Dítě a ten druhý

Dílčí vzdělávací cíle:

- Vytváření prosociálního chování a rozvoj prosociálních postojů
- Rozvoj dovedností vedoucích k vzájemné spolupráci (posilování vzájemného respektu při hrách)
- Rozvoj komunikativních dovedností

Vzdělávací nabídka: Podzimní hra (viz příloha), vyrábění draků ve školce nebo s rodiči, námětové hry, Michaelská slavnost s rodiči, tlumočení pokynů, které učitelka dítěti zadala, rodičům.

Očekávané výstupy:

Dítě:

- Ví, na koho se obrátit v případě potřeby
- Dokáže sdělit jednoduchý vzkaz rodičům – co má přinést do školky
- Dokáže si hrát s ostatními dětmi v kolektivu, případné problémy se pokouší řešit samo, případně požádá o pomoc učitelku

8.1.4 Dítě a společnost

Díličí vzdělávací cíle:

- Poznávání pravidel společenského soužití
- Rozvoj schopnosti žít ve společnosti ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se)
- Mít povědomí o mezilidských morálních hodnotách

Vzdělávací nabídka: Seznámení s legendou o svatém Michaelovi, vyzdobení třídy girlandami z listů, námětové hry, pohybové hry, výroba Michaelových mečů a koruny.

Očekávané výstupy:

Dítě:

- Dodržuje pravidla her
- Snaží se podílet na výzdobě třídy
- Dokáže pozdravit, poděkovat a poprosit

8.1.5 Dítě a svět

Díličí vzdělávací cíle:

- Seznamování a vytváření pozitivního vztahu k prostředí, ve kterém dítě žije
- Osvojení si poznatků nutných k péči o vlastní okolí – drobné práce na zahradě
- Vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem

Vzdělávací nabídka: Hra Na mlhu, pouštění draků, sbírání přírodnin a následné tvoření z nich, návštěva nedalekého lesa, sklizení plodů ze školní zahrádky, sušení křížal z jablek, hrušek a švestek, hrabání listů, mletí mouky na chléb.

Očekávané výstupy:

Dítě:

- Má povědomí o změnách v přírodě na podzim – sklizení plodů, změny počasí, opadávání listů
- Zapojuje se do aktivit spojených s péčí o své blízké okolí – hrabání listů, sklizeň zeleniny
- Dokáže se orientovat v blízkém okolí školky

8.2 Nabídka konkrétních činností

K této aktivitě můžeme využít Michaelské váhy.

Příběh: **„Před nebeskou branou...“**

Byl jednou jeden tulák, ... Neměl žádný domov, a tak se toulal jen tak světem ...

Byl to v podstatě dobrák, a tak při svých toulkách mnoha lidem pomohl, když to potřebovali, hodně lidí rozveselil, často se rozdělil i o to málo, co měl ...

Ale jako většina lidí na zemi i on občas provedl i skutek zlý: ... Někomu ublížil, někoho potrápil či nevyslyšel jeho prosbu o pomoc...

Možná, že ani nevěděl, že v nebi existuje jedna tlustá, velmi tlustá kniha ... Je to nebeská Zlatá kniha, ve které má každý člověk, který se na zemi narodí, list se svým jménem... Na jedné straně listu jsou zaznamenány všechny jeho dobré skutky, na druhé pak všechny jeho hříchy... (uvést příklady dobrých a zlých skutků)

A tak i náš tulák měl na svém listě zaznamenáno spoustu skutků světlých – dobrých, ale i těch černých – zlých...

Tulák už byl starý, a tak když jednoho dne zemřel a jeho dušička stoupala nahoru do nebe, zastavila se až před nebeskou branou. U nebeské brány stál archanděl Michael a v ruce držel – Velikou váhu. Váha měla na jedné straně mističku světlou a na druhé straně mističku černou...

Michael pokynul andělům, aby otevřeli nebeskou Zlatou knihu na stránce, která patřila našemu tulákovi ... Andělé tak učinili a dušička tuláka velmi napjatě pozorovala, jak andělé nakládají na světlou misku váhy jeho dobré skutky a na černou jeho skutky zlé...

Chvíli byla těžší mistička s dobrými skutky, ... ale za chvíli andělé přihodili skutek zlý a převažovaly opět tulákovy hříchy... Tulákova dušička se celá roztrásla, protože to vypadalo, že nakonec přece jen převáží jeho hříchy ... „Kdybych tam dole, na zemi, věděl, že zde budete vážit mé skutky, jistě bych se snažil být lepším člověkem!“, sebezpytoval se tulák ...

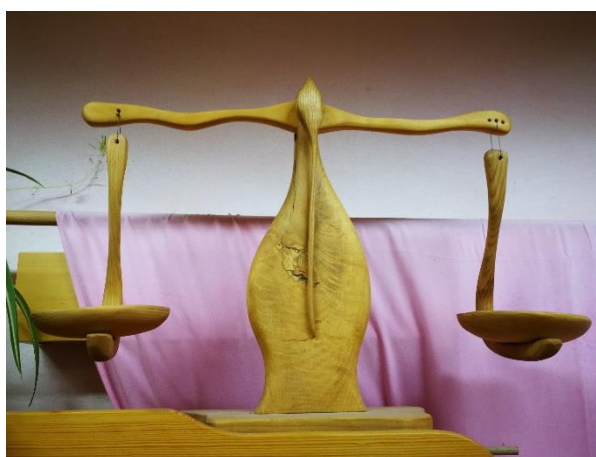
(Na jednu misku vah paní učitelka umístí kus černé lávy nebo tmavých kamínků a na druhé misce ji mohou děti vyvažovat dobrými skutky – bílými oblázky)

A v tom – přiletěl k vahám ještě jeden poslední anděl – a spustil malinké docela lehoulinké pířko na světlou mističku ... a toto pířčko způsobilo, že tulákovy dobré skutky přece jen převážily nad jeho hříchy na zemi!!!

Tulákova dušička si hlasitě oddechla, a ještě před tím, než jí Michael otevřel nebeskou bránu, stačila se ještě zeptat toho posledního anděla: „Anděli, řekni mi, co bylo to peříčko, které si přihodil na světlou misku vah?“

„Jsem anděl tuláka, který byl na zemi tvým velkým přítelem ... Toto peříčko je za tvé věrné a pevné přátelství k němu ...“

Dušičku to naplnilo radostí – poté Michael otevřel nebeskou bránu a pokynul tulákově dušičce, aby vstoupila...“ (Věneček 2, Podzim, 2003, s. 27).

Obr. 1: Michaelské váhy ve WMŠ v Brně
foto autorka

Tvoření:

Tiskátka z brambor

- na přáníčka nebo ke koláži

Pomůcky: brambory, vykrajovátka na vánoční cukroví, nůž, barvy

Postup: Bramboru rozpůlíme a vykrajovátko zatlačíme na střed brambory, odkrojíme jeho okolí a vyndáme jej. Nebo obráceně můžeme vyříznout jeho vnitřek a okolí ponechat.

Girlandy z listů

Pomůcky: vylisované pestrobarevné listy, popř. různé plody jako např. kaštiny, žaludy, šípky, jeřabiny, Jehla a rezná nit

Postup: Listy navlékáme na nit v různých kombinacích společně s plody. Takovéto girlandy můžeme věšet nade dveře, nad stůl či do oken. Podobně můžeme vyrobit také dráčka, se kterým děti mohou běhat a on za nimi bude vlát (Věneček 2, Podzim, 2003, s. 38).

Létající míčky

- Obraz létajících komet a meteoritů

Pomůcky: červeno – oranžová látka, štěrk nebo písek, provázek, oranžový, červený a žlutý krepák

Postup: Venku naplníme kus červeno – oranžové látky štěrkem nebo pískem, zavážeme je a připevníme k nim proužky oranžového, červeného a žlutého krepáku. Potom s nimi házíme (Věneček, 2002, s. 14).

Michaelské váhy

- Toto mohou děti vyrobit společně s rodiči a následně klást kamínky nebo jiné předměty na ramena a hledat rovnováhu. Nádherným obrazem je pak světelná váha, kdy můžeme dát na jednu stranu kamínky a na druhou zapálenou svíčku a dívat se, co se stane...

Pomůcky: 1 silnější a 1 slabší klacík, borová kůra nebo kolečko uříznuté ze silnější větve na podstavec, 2 skořápky vlašských ořechů (přibližně stejné vážíci), rezná nit, lepidlo Herkules, vteřinové lepidlo, nůž, vrták

Postup: „*Oba klacíky s dětmi do hladka opracujeme – zbavíme kůry (práce se dřevem rozvíjí vůli) a silnější z nich zapustíme do podstavce (z kůry nebo dřeva), do kterého jsme vyvrtali díрку. Horní část klacíku opatrně nožem rozřízneme (rozštípeme) a do tak vzniklého otvoru vodorovně vklíníme tenčí klacík. Na ořechové skořápky nalepíme vteřinovým lepidlem reznou nit (obvod skořápky rozdělíme na 3 třetiny a do každé nalepíme jeden konec rezné nitě. Druhý konec uvážeme nahoře na klacík)*“ (Věneček Podzim, 2002, s. 14).

Básně a říkanky:

Básně a říkanky můžeme doplnit pohybem nebo mohou provázet jednotlivé aktivity:

Podzim

(Fráňa Velkoborský)

Tatínku, pročpak padá listí?

To vítr stromům větve čistí.

A potom? – Potom půjdou spát.

Vítr je bude kolébat.

(Věneček 2011, Podzim, 2011, s. 36)

Švestka

Třesu, třesu stromem, (dupnutí L-P nohou, výskok snožmo, ruce v bok)

za tím naším domem, (Spojení rukou nad hlavou – střecha)

třesu, třesu švestky, (L ruka uchopí předloktí P ruky, zatřese, vystřídat)

spadáte mi všecky? (Spojit ruce a bouchnout do rytmu o zem)

Ta první je na koláček, (palcem ukážeme 1)

na kulatý tvaroháček. (ukazovákem uděláme kruh)

Ta druhá je do knedlíku, (na prstech ukážeme 2)

dáme si ji do rendlíku. (P a L rukou uděláme „mističky“, L rukou přiklopíme ruku P)

A ta třetí k tomu (ukážeme na prstech 3)

tu si nesu domů. (natáhneme ruku do středu kruhu)

(Věneček, Podzim, 2002, s. 3)

Kaštan

*Shoď mi kaštan, kaštane,
však se ti nic nestane,
když mi jeden kaštan shodíš,
jenom trochu hlavou hodíš.*

(Věneček 2011, Podzim, 2011, s. 36)

Jablůňka

*Tamhle je jablůňka,
já na ni vlezu,
jen jednou zatřesu
hned zase slezu.
Jsou na ní jablíčka
pěkný, červený,
utrhnu sobě dvě
pro potěšení.*

(Věneček 2011, Podzim, 2011, s. 37)

Při mletí mouky a přípravě těsta na chleba:

*Melu, melu mouku
ve zlatým klobouku,
co namelu, to prodám,
mlynářovi nic nedám
a mlynářce kapku,
fuk s ní na lopatku.*

(Rákosníková, 2013, s. 54)

*Válím, válím chléb,
jestli se mi nepovede,
dám mu buchtu do hřibete:*

Buch, buch, buch!

(Rákosníková, 2013, s. 55)

*Pekař peče housky,
uždibuje kousky,
pekařka mu pomáhá,
uždibují oba dva.*
(Rákosníková, 2013, s. 55)

Drak

(František Hrubín)

*Větre, větre, vrať mi draka,
slyším, jak tam havran kráká.
Už je pozdě, Františku,
pustil se s ním do křížku.*
(Hrubín, 2013, s. 41)

Písně:

Nebeský svatý Michael

Ne - beský sva - tý Mi - cha - el zús - taří se mnou v mé du - ši jen .
Ať mo - hu jít svět - lem, ne tmou. Pře - mož tu tem - no - tu skrz lás - ku mou.

(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 26)

Michael
Hudba Josef Krček

Slu - ce je ší - tem Mi - cha - e - la,
te - mno - tu pře - má - há ko - pím svět - la.

(Věneček Podzim, 2002, s. 16)

Dny se krátí

Hudba Z. Nesvadbová

Musical score for 'Dny se krátí' in 3/4 time. The melody is written on a single treble clef staff. The lyrics are: Dny se krá - tí, srd - ce roz - jas - ňu - je, srd - ce roz - jas - ňu - je, nad zá - ři - vjm pod - zi - mem sva - tý Mi - chal kra - lu - je.

(Věneček Podzim, 2002, s. 16)

Až budu silný jako svět

hudba Hanka Rytinová

Musical score for 'Až budu silný jako svět' in common time. The melody is written on a single treble clef staff. The lyrics are: Až bu - du sil - ný, sil - ný ja - ko svět, sta - nu se ry - ti - řem chra - b - rým na po - hled. Až bu - du hr - di - na sil - ný ja - ko býk, pře - mů - žu dra - ka co vle - se ru - ší klid. A ze - mě, mě - síc zas bu - dou mé, a vše - chny hvěz - dy zas nád - her - né. Pa - prs - ků slun - ce zla - tý svít mou hla - vu při - jde o - zdo - bit.

(Věneček Podzim, 2002, s. 17)

Kdo to ví, kdo to ví, kdo vyrábí podkovy

Žertovně:

Kdo to ví, kdo to ví, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy? Kdo to ví, kdo to ví, kdo nám ko - ně ko - vá ?
 Já to vím, já to vím, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy. Já to vím, já to vím. Ko - ně ko - vá ko - vář.
 Pro kaž - dé - ho ko - ně ji - ná ja - ko bo - ty pro li - di. Po - má - há mu ko - vad - li - na, zvo - ni - ce mu zá - vi - dí.
 Kdo to ví, kdo to ví, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy? Kdo to ví, kdo to ví, kdo nám ko - ně ko - vá

(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 31)

Kovář

text: V. Fišer, hudba: P. Eben

Žertovně

p C Amí Emí Amí C Amí Emí G C Amí Emí Amí
 Kdo to ví, kdo to ví, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy? Kdo to ví, kdo to ví,
 C Emí G *mf* C Amí Emí Amí C Amí Emí G C Amí
 kdo nám ko - ně ko - vá? Já to vím, já to vím, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy. Já to vím,
 Emí Amí C Emí G C *p* F C F
 já to vím. Ko - ně ko - vá ko - vář. Pro kaž - dé - ho ko - ně ji - ná ja - ko bo - ty
 Amí *mf* Emí Amí Amí⁷ Dmí Emí Dmí G *mf* C Amí
 pro li - di. Po - má - há mu ko - vad - li - na, zvo - ni - ce mu zá - vi - dí. Kdo to ví,
 Emí Amí C Amí Emí G *f* C Emí G Amí Emí F^{maj} G⁷ C
 kdo to ví, kdo nám ko - vá pod - ko - vy? Já to vím, já to vím. Ko - vá nám je ko - vář.

Kdo to ví,	Já to vím,	Pro každého koně jiná	Kdo to ví,
kdo to ví.	já to vím,	jako boty pro lidi.	kdo to ví,
kdo vyrábí podkovy?	kdo vyrábí podkovy.	Pomáhá mu kovačlína,	kdo nám ková podkovy?
Kdo to ví,	Já to vím,	zvonice mu závidí.	Já to vím,
kdo to ví,	já to vím.		já to vím.
kdo nám koně ková?	Koně ková kovář.		Ková nám je kovář.

(Věneček 2011, Podzim, 2011, s. 54)

Kdo to ví, kdo to ví, kdo vyrábí podkovy

žertovně:

Kdo to ví, kdo to ví, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy? Kdo to ví, kdo to ví, kdo nám ko - ně ko - vá ?
Já to vím, já to vím, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy. Já to vím, já to vím. Ko - ně ko - vá ko - vář.
Pro kaž - dé - ho ko - ně ji - ná ja - ko bo - ty pro li - di. Po - má - há mu ko - vad - li - na, zvo - ni - ce mu zá - vi - dí.
Kdo to ví, kdo to ví, kdo vy - rá - bí pod - ko - vy? Kdo to ví, kdo to ví, kdo nám ko - ně ko - vá

(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 31)

Já jsem kováříček

lidová z Čech

Já jsem, já jsem ko - vá - ří - ček.
Kla - dív - ko mám za pa - sem, žád - nej ne - ví, od - kud jsem.
Já jsem, já jsem, ko - vá - ří - ček jsem.

(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 32)

Draku, vyleť výš

Hudba P. Eben, slova H. Průchová

Dra - ku, dra - ku, vy - let' vý - še,
Klub - ko dě - tí zo - čí se tí

ješ - tě výš, ne - boj se, že me - zi mra - ky
ne - ztra - tí, u - dr - ží tě jak kon - ní - čka

za - blou - díš! Až do - ho - niš vla - što - vič - ky,
vo - pra - tí.

va - ruj je, že už podzim li - stí zla - tem ma - lu - je.

(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 32)

Jefabiny

Hle - dám, hle - dám je - řa - bí - ny pro své no - vě ko - rá - le.
Hle - dám, hle - dám je - řa - bí - ny ať jsem pěč - ná na bá - le.

2. Hledám, hledám trnky, šípky, uvařím z nich teplý čaj,
hledám, hledám trnky, šípky, přijďte, já vám také dám.

(Věneček Podzim, 2002, s. 19)

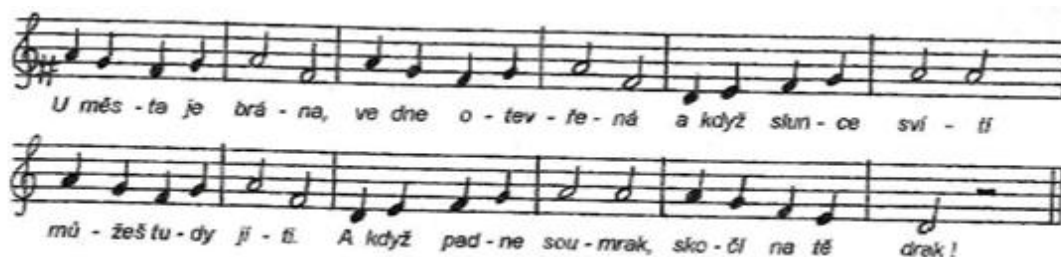
Hry:

Michaelská hra (kruhová hra):

„Dvě děti spojí ve vzpažení ruce a vytvoří bránu. Za zpěvu písně „U města je brána“ procházejí ostatní děti v zástupu branou, a kdo je na konci písně (na slovo DRAK) chycen do brány, stává se Michaelem. Hra potom pokračuje zpěvem následující písně „Už Michael prochází branou“: Ostatní děti vytvoří kruh, chytí se za ruce. Michael zůstane vně kruhu, dostane od paní učitelky korunu a meč a prochází branou, kterou vytvoří zvednutím paží dvě z dětí, dovnitř kruhu, kde předvádí boj s drakem. Hra se opakuje.“

U města je brána

U měs - ta je brá - na, ve dne o - tev - fe - ná a když slun - ce sví - tí
mů - žeš tu - dy ji - ti. A když pad - ne sou - mrak, sko - čí na tě drak!

Už Michael prochází branou

1. Už Mi - cha - el pro chá - zí bra - nou, meč lesk - lý v ru - ce má.
2. Se zlatou na hlavě korunou,
do boje s drakem se dá.
3. Michael silný a statečný je
a drak se stále brání,
4. Odvážně jde do boje
moc velká Michaela chrání.

(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 26)

Podzimní hra:

- Každé dítě dostane do rukou dřívka, učitelka vypráví příběh a společně s dětmi ho doplňuje o zvuky

Příběh:

„Mezi poli vedla úzká cesta. Nebylo slyšet nic víc nežli vítr prohánějící se trávou. (šustění)

Z lesa se ozýval datel. (ťukání)

Po cestě projížděl vůz, drkotal přes kameny. (drkotání)

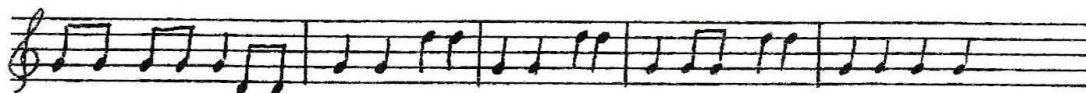
A kopyta koní klapala. (ťukání – nejprve zesilujeme a pak opět ztišujeme)

Kam ten vůz asi jel? Za kopcem, na kraji vesnice stála kovárna. U kovárny rostl velký strom. V koruně stromů si vítr hrál s listy (šustění) a vrabečkové potichu štěbetali. (tiché ťukání)

Kovář dole v kovárně měl spoustu starostí. Zhasl mu ve výhni oheň a on ho musel znovu rozdělat:

Píseň Přilož dříví do pece

Přilož dříví do pece

Při - lož dř í - ví do pe - ce, zav - ři dvíř - ka, za - pal o - heň, teď mů - že ko - vář za - čít ko - vař.

(uděláme z ruky mističku, do ní přiložíme dřívka, křešeme, ťukáme)

Dmý - chej dmýchadlem o - heň ho - ří, že - le - zo žhne. Pos - lyš, kte - rak ten sil - ný ko - vář na ko - vad - li - nu tlu - če.

(silně ťukáme)

„Ale zase nám to zhaslo. Musíme oheň ještě více rozfoukat:“

Píseň Rozfoukej ohýnek veselý

Roz - fou - kej o - hý - nek ve - se - lý, pla - me - ny ať vy - so - ko šle - ha - jí.

(křešeme)

Chce - me - li že - le - zo ko - va - ti, ú - der kla - di - vem mu - sí být sly - šet kol - ko - lem!

(silně ťukáme)

Už jede vůz s koníčkem „Prrrr“ – zavolal kočí. (ťukáme a drkotáme)

„Dobrý den, kováři, koník ztratil podkovu. Ukováš mu, prosím, novou?“

„Rád mu ji ukovám,“ řekl kovář a pustil se do práce:

Kovej, kovej, kovářičku

*Kovej, kovej, kovářičku, okovej mi mou nožičku,
okovej mi levou, pravou, poběžíme spolu travou.*

*Okovej mi obě, zaplatím já tobě,
okovej mi všechny, dám ti čtyři švestky.*

(ťukáme v rytmu říkadla)

„Co ještě může kovář vykovat?“ ... (rýč, motyku, srp, mřížku, šavličku...)

Kováři, kováři

*Kováři, kováři kovej mi šavličku,
já si s ní pojedu pro Haničku.*

(ťukáme v rytmu)

Když bylo hotovo, nasedl kočí na vůz, zavolal: „Hyjéééé!“ a vůz se rozjel. (ťukání a drkotání)

(Na uvolnění můžeme děti nechat proběhnout za doprovodu dřívek a zpěvu písně „Já mám koně...“)

A vůz byl dál a dál, a čím byl dál, tím ho bylo méně slyšet, až bylo úplné ticho ... Jenom ve větvích nad kovárnou štěbetali vrabečci (jemné ťukání), vítr si hrál se suchými listy (šustění), a když i vítr si šel odpočinout, pofoukal dřívka, aby i ona mohla do příště spát. (dřívka schováme do dlaní a velmi jemně foukáme, opatrně uložíme)“ (Věneček 2, Podzim, 2003, s. 33-35).

Hra Na mlhu

Pomůcky: bílá látka

Děti sedí v kruhu, učitelka pošle jedno dítě za dveře a vybere jedno dítě, které schová do „mlhy“ (přikryje ho látkou). Poté zavoláme dítě, které bylo za dveřmi. Učitelka společně s dětmi vysloví kouzelné zaříkadlo:

*„Bílá jako mléko je,
tichem všechno přikryje.
A v tom bílém pytli ticha
všechno zastře, všechno smíchá.
Auta, domy, stromy, lidi...
nikdo pro ni neuvidí“
(Věneček 2, Podzim, 2003, s. 36).*

Úkolem dítěte, které bylo za dveřmi, je poznat, koho z dětí mlha pohltila.

Hra Dědečku, vstávej

„Motivace: V sadě dozrála spousta krásných jablíček. Kolem sadu však není žádný plot, a tak se najednou ta krásná jablíčka začala ztrácet. Do sadu chodili uličníci a kradli jablka. Dědeček začal sad hlídat. Uličníci však tiše čekali, až dědeček usne, a pomalu se do sadu vydali loupit jablka.

Jedno dítě je v roli dědečka, má na hlavě klobouk, v ruce prázdný košík a sedí na židli. Ostatní děti jsou uličníci, mají v ruce zástupnou rekvizitu pro jablko (malý míček, červená papírová koule). Dědeček zavře oči, a to je znamení pro uličníky, kteří pomalu tiše našlapují směrem do sadu, naznačují trhání jablek a říkají:

*Na zahradě na jabloni
spousta jablek krásně voní.
Děda usnul, nehlídá je
a my máme chutě na ně.
Až si jablek natrháme,
na dědečka zavoláme:
Dědečku, vstávej!*

Na poslední slova se dědeček probudí a začne uličníky chytat. Kterého chytí, tomu odebere jablko do svého košíku a pošle ho za trest do „domácího vězení“ – předem určené místo“ (Šottnerová, 2009, s. 225).

Hra Slepice, kohouti, zrníčka

„Děti se rozdělí na dvě skupiny. Jedna skupina jsou slepice, druhá kohouti a každá ze skupin má určený prostor, který je jen její. Uprostřed herny se např. pomocí obručí nebo stuhy vyčlení prostor (lán obilí). Na zemi budou poházeny např. lískové oříšky, malé míčky apod. jako zástupné rekvizity pro zrní. Při zpěvu následující písně se obě skupiny střídají podle toho, o kom je právě v písni řeč:

Kohout křičí: kykyryký! (1. skupina, přiloží si obě dlaně k ústům – tlampač)

A slepička: kokodák! (2. skupina...)

Takhle kohout zobe zrní, (1. skupina dřep, pohyby ukazováčky o zem – „zobání“)

a slepička zrovna tak. (2. skupina...)

Zob, zob, zob, zob, zob, zob, zoby, zoby, zob. („zobání“ obou skupin)

Na poslední slovo učitelka zvolá: Kohouti zobají zrníčka! Zvolená skupina vyběhne ze svého území a „na poli“ se snaží sesbírat co nejvíce zrníček a odnést je na své území. Po zaznění signálu už kohouti nesmí sbírat, spočítají, kolik zrníček sesbírali. „Zrníčka“ se vrátí zpět na pole a hra se opakuje, přičemž učitelka vyzve skupinu druhou“ (Šottnerová, 2009, s. 224).

Hra se zpěvem Kolo, kolo mlýnské

Krokem

Ko - lo, ko - lo mlý - nské, za čty - ry rý - nské;
ko - lo se nám po - lá - ma - lo,
mno - ho sko - dy na - dě - la - lo, u - dě - la - lo bác!

Přineste nám hoblík, pilku,
zahrajem si ještě chvílku,
až to kolo spravíme,
potom se zatočíme.

„Popis hry: Děti se postaví čelem do kruhu a chytanou se za ruce. Zpívají píseň „Kolo, kolo mlýnské.“

1.-9. takt. Děti jdou do kruhu obyčejnými kroky, na každou čtvrtovou dobu připadá jeden krok.

10. takt. Kruh se zastaví a děti udělají dřep. Kdo se opozdí, je z kruhu vyřazen. Při opakování hry se kruh otáčí na druhou stranu. Hra končí, až zbude v kruhu jen jedno dítě“ (Mišurcová, 1964, s. 48).

Podzimní hra na honěnou

„Děti stojí v řadě a jeden rozpočítává:

„Stojí jabloň za stodolou,
až uzrají dobrý budou,
kolik mně jich, má panenka, dáš?“

Ten, na koho to slovo padne, řekne například: „pět“. Rozpočítáč počítá do pěti a pátý hráč honí“ (Věneček, 2003, s. 21).

9 DISKUZE

Cílem mé práce bylo zmapovat průběh Michaelenské slavnosti ve waldorfských mateřských školách. Na základě rozhovorů s učitelkami waldorfských mateřských škol, kterým jsem pokládala otázky související s Michaelským obdobím, chápu Michaelské období jako dobu, kdy ve školkách probíhají činnosti, které v dětech posilují odvahu – toto vychází z obrazu svatého Michaela bojujícího s drakem. Současně také dobou, jež nás vede k zamyšlení nad dobrem a zlem dějícím se nejen okolo nás, ale také v nás, a co bychom se měli snažit, snad právě i s kouskem jisté odvahy, umět ovládnout a v případě potřeby vědět, jak s ním naložit – k tomu nás vybízí obraz svatého Michaela s váhami. Tyto obrazy dětem učitelky ve waldorfských mateřských školách samozřejmě nepředstavují, ale prostřednictvím nejrozmanitějších činností a situací je k tomuto směřují. Kruhová hra, probíhající ve většině waldorfských mateřských školách, dětem, pro ně přijatelnou formou, zobrazuje právě princip tohoto období, kterým, jako jedním z mnoha příběhů, učitelky vnášejí Michaelskou atmosféru mezi děti.

Aktivitami náležitými do tohoto období mohou být nejrůznější překážkové dráhy, opuštění prostoru školky bez rodičů, pouze s paní učitelkou a kamarády, snaha přemoci strach z draka a získat jablíčko, projít stezkou odvahy a podobné odvážné kroky, které umožní dítěti zažít pocit překonání sebe sama. V příbězích se děti setkávají se statečnými rytíři, jako je Bajaja, ale také s Červenou Karkulkou a dalšími jinými postavami, kde hlavní hrdinové museli překonat strach a ukázat svou odvahu. Učitelky mohou tento princip uplatnit i při běžných denních činnostech, které ve školce vyvstanou – poprvé zkusit ochutnat rybí pomazánku, dokázat prostříit stůl pro ostatní kamarády, dokázat jíst s nožem a vidličkou, vyřídit vzkaz, stát na jedné noze apod.

Vyvrcholením tohoto období je Michaelská slavnost, která má, v jednotlivých školkách nebo třídách, různé podoby. Způsob, jakým bude princip tohoto období dětem zprostředkován, záleží na domluvě učitelek a rodičů samotné školky. Z toho také vyplývá zapojení rodičů do slavnosti. V některých školkách rodiče pouze dodají potřebné rekvizity a v rámci prokázání odvahy a překonání sebe sama u dítěte se akce neúčastní. Někde mají rodiče možnost účastnit se prvního velkého opuštění školky, ovšem svoji účast mohou z různých hledisek zvážit. Jinde je zase Michaelská slavnost v plné režii

rodičů, kdy rodiče vybírají místo konání, způsob, jak slavnost proběhne a zda děti něco za svou odvahu obdrží.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala waldorfské pedagogice v pojetí předškolního vzdělání. Popisovala jsem zde zejména přístup k dítěti, jenž je uplatňován v těchto školách a který vede prostřednictvím důkladné znalosti jednotlivých stupňů vývoje dítěte a naplňování jeho potřeb k zdravému a ucelenému vývoji.

Propracovanost tohoto školského systému prokazuje uspořádání činností, dodržování pravidelného rytmu a požadavky kladené na pedagoga waldorfské školy, jenž by měl být člověkem, ke kterému děti vzhlíží, mají v něm důvěru a oporu. Ale také vysoká interakce učitelů s rodiči dětí, díky níž mají rodiče možnost podílet se na chodu mateřské školy a jejich výchova dítěte není v rozporu s výchovou pedagoga v mateřské škole. Tyto prvky utváří vlídné a bezpečné prostředí, ve kterém může zdravě růst osobnost dítěte. Možná z toho důvodu je řada prvků waldorfské pedagogiky aplikována do běžných mateřských škol.

Během praxe ve waldorfské mateřské škole a rozhovorů s učitelkami ve waldorfských mateřských školách jsem si uvědomila obrovskou důležitost rytmu v životě dětí, který jim dodává jistotu ve světě, jenž postupně objevují. Denní, týdenní a roční rytmus, který si s přibývajícím rokem pobytu ve školce děti zažívají, jim umožňuje předvídat a těšit se na aktivity, které postupně nastávají. Z mého pohledu není nutné s dětmi v mateřské škole spěchat a díky tomu si jednotlivá období naplno užívat a nesnažit se ještě před zahájením adventní doby začít nacvičovat básničky a písničky na vánoční besídku. Nabyla jsem dojmu, že není důležité, kolik básniček, písniček a her děti naučíme. Ale jejich prostřednictvím můžeme vytvářet požadovanou atmosféru k jednotlivým obdobím ve třídě a dosahovat tak plnění cíle, kterým je plné prožití těchto období a slavností.

Ve své práci jsem se věnovala především rytmu ročnímu. Rok je ve waldorfských školách členěn na jednotlivá období, k nimž náleží slavnosti. Dle mého názoru umožňují slavnosti seznámit děti s tradicemi našeho národa a probudit v nich citlivost k přirozeným dějům v přírodě. Nejvíce jsem se ve své práci zaměřila na období Michaelské, konkrétně pak na samotnou Michalskou slavnost, se kterou se setkáme pouze ve waldorfských školách. Zaměřila jsem se na podstatu tohoto období, co přináší dětem a jak tuto podstatu učitelky dětem předávají. Během rozhovorů, prostřednictvím kterých jsem sbírala data

k výzkumu, mě napadla myšlenka, proč se se svatým Michaellem, jenž je symbolem odvahy, vůle, vnitřní síly a rovnováhy, které děti potřebují již při nástupu do mateřské školy, setkávají pouze děti z waldorfských mateřských škol. Zprostředkování tohoto období a slavnosti přitom nabízí pedagogům spoustu volnosti, oproti jiným slavnostem a svátkům. Pedagogové mají příležitost vést děti k poznávání sebe sama, toho, v čem jsem dobrý a v tom, co mi naopak nejde, vést děti k osobnímu růstu a odvaze vypořádat se se zlem, které je spolu s dobrem neodmyslitelnou součástí tohoto světa. Samozřejmě je nutné vše, k čemu nás právě postava svatého Michaela vybízí, zprostředkovat dětem jim přijatelnou cestou, kterou v jejich věku mohou být pohádky, hry, básně a písně o statečných rytířích a odvážných hrdinech, kteří se dokázali postavit zlu, ale také pouštění papírového draka, kterého se děti snaží udržet na obloze. Slavností můžeme dětem umožnit stát se „odvážnými rytíři“, kteří jsou odhodlaní bojovat s „drakem“, nebo jim jakoukoli jinou cestou umožnit prožitek překonání se.

V tomto věku, kdy děti ze svého okolí „nasávají“ všechny zážitky, které se kolem nich dějí, jsou slavnosti a celkově waldorfská pedagogika významným činitelem při utváření osobnosti dítěte.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

LITERATURA:

BESTAJOVSKÝ, Martin. *Velká kniha lidových obyčejů a nápadů pro šikovné ruce*. 2. souborné vyd. Brno: Computer Press, 2008, 256 s. ISBN 978-80-251-1974-7.

Bible: český překlad Jeruzalémské bible. Přeložil František X. HALAS a Dagmar HALASOVÁ. V Praze: Euromedia Group, 2010, 1069 s. ISBN 978-80-242-2900-3.

CARLGREN, Frans. *Výchova ke svobodě: pedagogika Rudolfa Steinera: obr. a zprávy ze svět. hnutí svobodných waldorfských škol*. 1. vyd. Praha: Baltazar, 1991, 263 s. ISBN 80-900307-2-6.

FENNER, Pamela J. a Karen L. RIVERS. *Waldorf Education - A Family Guide*. Amesbury, U.S.A.: Michaelmas Press, 1995, 210 s. ISBN 0-9647832-1-5.

GRECMANOVÁ, Helena a Eva URBANOVSKÁ. *Waldorfská škola*. Olomouc: Hanex, 1996, 145 s. ISBN 80-85783-09-6.

GRUNELIUS, Elisabeth M. *Výchova v raném dětském věku: školky s waldorfskou pedagogikou*. Praha: Baltazar, 1992, 59 s. ISBN 80-900307-3-4.

HEYDEBRAND, Caroline von. *O duševní podstatě dítěte*. 1. vyd. Praha: Baltazar, 1993, 127 s. ISBN 80-85791-00-5.

HRUBÍN, František. *Špalíček veršů a pohádek*. 1. vyd. Praha: Studio trnka, 2013, 287 s. ISBN 978-80-87678-21-3.

KAUFMANN-HUBER, Gertrud. *Děti potřebují rituály*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 94 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-203-3.

KOŽÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, 256 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4435-3.

KREJČOVÁ, Věra, Jana KARGEROVÁ a Zora SYSLOVÁ. *Individualizace v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, 184 s. ISBN 978-80-262-0812-9.

KUPCOVÁ, Zuzana, Hana NÁDVORNÍKOVÁ, Veronika RŮŽIČKOVÁ, Eva SVOBODOVÁ a Alena VONDRUŠKOVÁ. *Činnosti ke svátkům a tradicím v předškolním vzdělávání: od podzimu do zimy*. 1. vyd. Praha: Raabe, 2017, 161 s. ISBN 978-80-7496-346-9.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008, 163 s. ISBN 978-80-7229-171-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: Eseje z dětské psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994, 108 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-006-5.

MIŠURCOVÁ, Věra. *Hry se zpěvem: metodický průvodce k souboru gram. desek pro mateřské školy*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, 83 s. Na pomoc učitelům.

MOTLOVÁ, Milada. *Český rok od jara do zimy*. 1. vyd. Ilustroval Tomáš ŘÍZEK. Praha: Fortuna Libri, 2010, 323 s. ISBN 978-80-7321-522-4.

PITROVÁ, Pavlína. *Český rok: lidové tradice a zvyky*. 1. vyd. Ilustroval Václav RÁŽ. Praha: Fragment, 2016, 66 s. ISBN 978-80-253-2709-8.

POL, Milan. *Waldorfské školy: izolovaná alternativa, nebo zajímavý podnět pro jiné školy?* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 165 s. Věda do kapsy. ISBN 80-210-1097-5.

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012, 191 s. ISBN 978-80-7178-999-4.

RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina. *Hrajeme si u maminky*. Vyd. 4. Ilustroval Jan KUDLÁČEK. Praha: Vyšehrad, 2013, 78 s. ISBN 978-80-7429-347-4.

SMOLKOVÁ, Táňa. *Dítě v úctě přijmout--: vzdělávací program waldorfské mateřské školy*. Praha: Maitrea, 2007, 112 s. ISBN 978-80-903761-2-0.

SMOLKOVÁ, Táňa. *Na cestě od lilie k růži, aneb, Skutečná pedagogika začíná tam, kde se učitel učí přinejmenším tolik jako dítě*. 1. vyd. Praha: Maitrea, 2008, 136 s. ISBN 978-80-87249-02-4.

SMOLKOVÁ, Táňa. *Slavíme s dětmi svátky*. 1.vyd. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2009, 82 s. ISBN 978-80-87156-40-7.

STEINER, Rudolf a Jan DOSTAL. *Imaginace ročních dob*. 1. vyd. Košťálov: Opherus, 2004, 108 s. ISBN 978-80-8681-200-7.

STEINER, Rudolf. *Eurythmie als sichtbare Sprache*. Dornach: Steiner, Verlag, 1990, 296 s. ISBN 978-37-2742-790-9.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2009, 253 s. ISBN 978-80-7346-096-9.

ŠTAMPACH, Ivan O. *Anthroposofie*. Olomouc: Votobia, 2000, 75 s. ISBN 80-7198-431-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRNKOVÁ, Klára. *České zvyky a tradice*. 1. vyd. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2016, 103 s. ISBN 978-80-87678-46-6.

VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. 1. vyd. V Praze: Vyšehrad, 2015, 512 s. Kulturní historie. ISBN 978-80-7429-627-7.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. 1. vyd. Ilustroval František SKÁLA. České Budějovice: Dona, 1991, 96 s. ISBN 80-85463-03-2.

ZELINA, Miron. *Alternatívne školstvo*. 1. vyd. Bratislava: IRIS, 2000, 255 s. ISBN 80-88778-98-0.

SBORNÍKY:

KOLEGIUM UČITELEK WMŠ DUSÍKOVA. *Průvodce školním rokem ve Waldorfské mateřské škole, Dusíkova, Praha 6*. Nová tiskárna Pelhřimov, červenec 2017.

Věneček 2011 Podzim. Sborník č. 3, HLAVÁČKOVÁ, A. ŠTEMBEROVÁ, Z. a kol.(ed.) Praha: Asociace waldorfských mateřských škol, 2011.

Věneček Podzim 2. Sborník č. 7, BEJŠÁKOVÁ, P. JANSKÁ, I. a kol.(ed.) Praha: Asociace waldorfských mateřských škol, 2003.

Věneček Podzim. Sborník č. 3, BEJŠÁKOVÁ, P. JANSKÁ, I. a kol.(ed.) Praha: Asociace waldorfských mateřských škol, 2002.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2018 [Cit. 31. 1. 2019]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>

Waldorfská mateřská škola Dusíkova, 2017-2018 [online]. WMŠ Dusíkova. [Cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.wmsdusikova.cz/>

Waldorfská škola České Budějovice-mateřská škola, základní škola a střední škola o. p. s., 2001–2019 [online]. [Cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.waldorfcz.cz/matrska-skola/>

Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno, [online]. [Cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.waldorf-brno.cz/matrska-skola>

Walda – centrum rodiny a volného času, [online]. [Cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <http://centrumwalda.blogspot.com/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – ukázka rozhovoru

PŘÍLOHOVÁ ČÁST

PŘÍLOHA Č. 1

Ukázka rozhovoru

Respondentka J. P. – délka praxe 18 let

Respondentka E. T. – délka praxe 3 roky

Tazatelka: „Já vám přečtu body a když tak se doptám. Co je podstatou Michaelův slavnosti nebo Michealského období celkově tady u vás ve školce. Jak tuto podstatu v dětech prohlubujete. Jaké činnosti probíhají ve školce. Jak probíhá samotná slavnost, to vyvrcholení. A rodiče, jak se zapojují a jestli pomáhají s přípravami.“

J. P. a E. T.: „Takže Michaelův: Podzim, odvaha, jednotlivé slova, poznávání, poučení, deprese, myšlení, železo, světlo, myšlení, návrat, dozrávání. To jsou všechno oblasti, tady ty slova jednotlivé, který se snažíme vlastně dostat v tom období sem.“

E. T.: „To vlastně se pak odráží v těch činnostech, v práci s dětmi. Nevím, jestli chceš nějaký konkrétní činnosti?“

Tazatelka: „No třeba pár činností konkrétních.“

E. T.: „K tomu podzimu, k tomu Michaelův, k tomu dozrávání tam je různý jeřabiny, sbírání, houby, co k tomu podzimu patří.“

J. P.: „Je to vlastně strašně zvláštní, Steiner říká, že toto je nový svátek, který lidi ještě příliš neslaví a nevnímají a že je to svátek budoucnosti, jsou různý, ale tenhle ještě ne. Michael a Václav jsou důležité dvě postavy, který jsou vedle sebe, Václav sám o sobě je velká postava našich dějin a pro český národ je důležitý a Michael jako takový byl původně, ale to určitě víš, to nevím, jestli tam mám vůbec jako říkat, je to postava z Bible. A tenhle ten archanděl, dokonce jsem někde četla, že se původně jmenoval, jako když byl andělem, Mícha a teprve, když udělal čin, který udělal, tak se stal archanděl. To znamená udělal ten krok nahoru, nad, jako další level nahoru a dostal koncovku – el, takže všichni archandělé mají koncovku – el – Gabriel, Anael. To není tak podstatný, pro školku vůbec a Michael patří ke Slunci, co se planety týče, tak je to Slunce. U nás u lidí má světelný meč, to souvisí s myšlením a s vůlí a na podzim, kdy přichází za první zrání, když si vezmeš celý rok od toho jara, kdy člověk, můžeš to vzít i obrazně, když je člověk mladý, tak má

jako to léto, kdy to je tak jako všechno v rozpuku a pak to začne zrát a sbíráš plody, tak to je jako jeden ten pohled, který tady dětem neříkáme, ale máme ho v sobě jako myšlenku. A tady je to fyzicky jako taky - na jaře to začne a na podzim to jako sklízíš, to, co si přes celej ten rok dělala a v jistým slova smyslu, kolik si nasbírala toho světla do sebe, přichází zima - budeš ho potřebovat, přichází deprese, takový to, na co se dá sáhnout, začíná být problém s tím, že se stmívá, postupně, protože Michaelské období je až do Martina, začíná v srpnu, někdy v létě, dřív, někdy až padají meteority a končí až když je Martin, tam už je opravdu tma. Michael z kosmu nám posílá tzv. železo, proto abychom se mohli bránit, přichází až do naší krve, další obranyschopnost, všechno, co je s obranou a se statečností člověka.

A teď jak s těma dětma... Když tohle víme, to je vlastně všechno, co víme. To jsou všechno věci filozofické, o kterých máme nějaké povědomí a dostává se to sem právě dvěma způsoby. Jeden způsob je ten, že se nám tady proměňují barvy ve školce, proměňuje se náš roční stůl, kde se tam sbírají tady ty plodiny, tam přesně vidí, co se děje v přírodě a duševní oblast, ta se tady objevuje ve formě her a slavnosti a taky jsme schopný (anebo neschopný), jak který rok, s dětma dělat váhu, kdy vlastně mluvíme o dobrých a ne úplně dobrých činech s tím, kdo co udělal statečného, ne jenom dobrého, ale i statečného, co ten dotyčný zvládne, do čeho se odváží, někdy po těch dětech chceme nějaký odvážný čin, i když bude třeba jenom v té formě, že ochutná jablko nebo něco, čeho se bojí.“

E. T.: *„Třeba jenom dobré skutky, že jako pomůžou někomu nezištně, jakože to nedělají primárně proto, aby něčeho dosáhly, ale protože někdo zrovna potřebuje pomoc, ale ta odvaha, ta je významnější, ta má větší význam.“*

J. P.: *„Pak se nám tady objeví váhy, prostředí kolem těch vah, tam je ten kontrast mezi temnou látkou a hodně zářivou látkou, aby tam byly ty velké kontrasty té tmy a toho světla, které nám sem prostě přichází v tu dobu. No a takhle my to slavíme.*

Rodiče nám samozřejmě pomáhají, jak to jde, na maximum, letos zase. Při všech slavnostech i při Michaelovi. Záleží na tom, co vymyslíme, jestli je ta jejich pomoc potřeba, nebo není. Neměli jsme vlastně nikdy žádný problém s tím, že bychom neměli dostatek lidí, kteří by nám pomohli. Hlavně u té Michealské rodiče převzali aktivitu jako úplně na 100 %. Tatínci udělali i věci, u kterých jsme ani nevěděli, že udělají a pak nám to tím pádem trošku zkomplikovali. Protože tak vehementně udělali meče, který jsme ani

nechtěli. Atributem je meč Michaelskej, přilbice a Michaelská hra, která mluví o tom, že existuje drak.“

Tazatelka: „Ano, to si pamatuji, to jsem tady myslím byla, když jste to tady předváděli, že jdete k té sluji. Mohly byste mi teď popsat, jak samotná slavnost s rodiči vypadá?“

J. P. a E. T.: „Pokaždé jinak. Buď jsou ty slavnosti typu díkůvzdání, to vlastně v Americe probíhá běžně, díky za úrodu. Takže jsme na zahradě a pracujeme, máme tam ty plody a pak si je prostě nakrájíme, s dětma si krájíme jablka, ochutnáváme švestky, plody, co nám nosí, my je konzumujeme, připravujeme, křížaly vyrábíme, mošty pijeme. To je to díkůvzdání v podstatě. Je tam ta jedna stránka, taková ta víc materiální, to ale může být i slavnost, měli jsme moštování, měli jsme váhy udělaný takové jako velké s koši a s kamínky a pak jsme tam na zahradě vytvořili takovou váhu jako provizorní a taky tam bylo prostě: Kdo vlastně hodně pomohl? Kdo co dělal? Vyvedl, nevyvedl, pomohl, nepomohl a pak ty váhy tam byly. Že se různý věci váží. Letos jsme měli udělanou, Evka udělala váhu světla – světelnou, takže jsme tak jako pátrali, a ještě pořád jsme nedopátrali, tak to je, je tam takový motiv, jak by se dalo zvážit světlo nebo svíčka, jestli budeme přidávat kameny, nebo ubírat, co vlastně s tím budeme dělat. V každém případě jsme pozorovali váhy se světlem a s tím, jak ho jako vyvažovat, když ubývá svíčky, přibývá světla, na druhou stranu vlastně se dávaly kameny, zatěžovalo se to, tak jsme měli takový zvláštní moment vážení světla, bez toho, aniž bychom to dětem úplně vysvětlovali. A letos jsme byli ve skalách...“

E. T.: „A před tím jsme měli tu odvalu, to bylo jenom v tom lesíčku na Zelence, vlastně jenom vlézt do lesíčka, přišli jsme tam společně a v lese jsme měli místečko domluvené, kde se připravil na takovým kopečku citríny, meč, který tam byl vlastně zapíchnutý a bylo to nasvícené a pak tam byl ještě za stromem človíček, který nebyl vidět, a tam se vždycky objevil u toho meče jenom jeden kamínek, no někdy ne, někdy dva - ten človíček musel poslouchat, kolik lidí zrovna jde a podle toho tam dodat počet kamínků. A musel rychle zmizet, takže to bylo takové napínavé.“

Tazatelka: „A to s nimi nechodili vůbec rodiče?“

E. T.: „Někdo sám, někdo ve dvou s kamarádem, někdo malý možná s rodičem. A to nám krásně padalo ještě listí.“

Tazatelka: „A to bylo k večeru?“

E. T.: „K večeru a s tím, že tam byl takový háječek listnáčů mladých, takový tenký kmínky a opravdu v tu dobu tak krásně zezlátly listy a padaly na zem. Takže děcka držely ty kmínka a třepaly s nimi, to listí úplně chumelilo, a to bylo krásný. A předloni jsme byli ve Šlakhamrech. Tam jsme měli tatku Zdenka Michaela, tam jsme řapali a děti pak dostávaly takový plášť, když prošly takovým temným místem, tunelem, prošly a tam na ně čekala odměna a dostaly ušitý plášť zlatý, tak dostaly takovou odměnu.“

No a letos maminky dělaly taková sluníčka perníková, říkaly, už nebudeme chtít, aby dostávaly jako materiální věci, které zůstanou, jako citrín, plášť a tak, ale že tam uděláme to, že si tam někdo dojde do skály, tam někam, kdo to prostě zvládne, tak si tam najde jako takové perníkové slunce, a ještě navíc nám tatínkové udělali takové klacíkové meče, takže tohle si taky odnesly.“

Tazatelka: „A to jak je v jiných školkách, chodí za tím drakem, anděl je vede k nějaké bráně... to tady nemáte?“

J. P.: „To ne, to si dělá opravdu každá školka jinak i ten kruh, když chodíme tu Michaelskou cestu za Michaelem a zpátky a tu má taky každá školka jinak. Taky jsme byli ve skalách, jeli jsme na Čtyři palice a měli jsme, protože taky létají ty meteority, tuším od Lva až do teď – Leonidy a Perseidy, létají dolů jako hvězdná železa ku pomoci člověku, a tak jsme měli létavice nebo se pouští třeba drak. Nebo někde, když je spojena škola a školka, tak udělají pro školku takovou velikou plachtu s dírami a s drakem a oni do toho hází různými předměty, pak si vyzvednou někde jablíčko, je to různý. Nejde o to jak, ale ten princip – princip odvahy, a to dítě musí prokázat tu odvahu tím vkročením do lesa a někdy je v tom lese i trošku vidět a všichni vidí a všichni čekají a stejně to některé děti nedají. Musí s někým, a to dokonce i prvňák.“

E. T.: „A to domlouváme s rodiči ještě měsíc, zhruba předtím na rodičovském večeru, kde se domlouváme, kde by to mohlo být, jak by to mělo probíhat, co z toho vlastně vybrat, tohle už je otázka domluvy s rodiči.“

J. P.: „A samozřejmě písničky, hudba, patří k tomu, takže ty se tu samozřejmě taky promítají, protože ty tady dělají takovou náladu k tomu všemu.“

E. T.: „Ještě si vzpomínám, jak se nám povedla svíčka s drakem a s Michaelem.“

J. P.: „*To se moc nedá popsat, to jsou věci, který se dějí, který se stanou. Když jsme tady, tak dohoříváme svíčky, až kam to jde. Když dokončujeme tu svíčku a už tam není knot, tak jsme vlastně přišly na to s dětmi, že když tam není knot, tak tam necháme sirku nebo něco a pak je tam vlastně ohniště a je to geniální, je to úžasný zážitek. A až tam není už fakt nic živého v tom dřevě, tak ta sirka udělá, tak jak udělá človíček, to je fantastický, to je přesně tak, jak vypadá smrt u člověka, vypadá smrt i u svíčky, jakmile dojde kapalina, udělá to úplně to samý, ale úplně – vzednutí – takové to jako před smrtí, když se člověk, tak jako ještě: Jé, vy jste tady všichni! A za chvíli udělá.... Tak přesně to udělá sirka. Děti ty zážitky mají a my jsme rádi, že to prostě takhle děláme a chápeme, že to někteří lidi neumí ocenit nebo na to nějak přijít, ale ty děti prostě na to reagují fantasticky a nám z té svíčky, ještě k tomu z toho zbytku, jak to tam furt kumulujeme, furt to tam hustíme, aby se nám to tam jako do toho dostalo, najednou se nám z toho prostě stal, fakt jako prostě, drak, anděl Michael, tam byli. Z těch krajů té svíčky se prostě vydefinovali a pak to samozřejmě časem mizí a taje, to jsou pak hrozně hezký věci s těmi dětmi, když si toho tak jako všichni všimnou a ztichnou a zpozorní. Tak to je ten Michael, protože my to tady dětem nijak nevysvětlujeme, tak nám tady spíš tak jako běhá po třídě, takovou tou náladou.“*

Tazatelka: „*A nějaký příběh jim povídáte, jako že by tam vyloženě figuroval ten Michael, hraje tady teda tu hru, to je ta o tom tulákovi?“*

J. P.: „*Není o tulákovi, tulák k nim tak jako přijde, to se tak jako časem zformulovalo, byla jednodušší a tak se to trošku nakumulovalo a tak jak člověk zraje a tak jak mu přichází inspirace, tak se z toho stal tenhle příběh, pak se někam putuje, nejdřív teda všechno ve městě dobrý, pak přiletí ten drak, někde se usídí za městem ani nemusí být ve městě a už jenom to, že tam dýchá, je hrozný a tam se to začne tak jako mračit, kroutit a nehezké a děsné věci si začnou lidi dělat a přijde ten ovčák od bůhvíodkud, z daleka, vidí toho mnoho a ví toho taky mnoho, ačkoli je to obyčejný ovčák a ten jim poradí: Běžte za ním a ten vám řekne... a tak oni putují, tam je pak ten pohyb, písničky o jabluňce a aby se najedli, Kovám, kovám...a všechno se železem, co se ková, ty meče a šavle, který jsou jako na obranu a ku pomoci člověku a pak se zajde k tomu Michaelovi. Michael jim neřekne nic moc: Budte stateční a dobří a nic se vám nestane, do toho se každého dotkne mečem a odchází zpátky.*

Pak se ještě někde stvořila nějaká, co má takovou eurythmickou formu trošku, tak tu taky občas dáváme v závěru s takovým veršíkem a pak teda ty písničky, který o tom Michaelovi mluví. Pohádky, který se tam hodí: Bajaja, Červená Karkulka, Kachnička Schingebis, kterou čtu teď, ta by se na to hodila taky, ta je i k Michaelovi i klidně teď, protože teď už je zase takové temno, takový ten chladný severák, odehrává se to v zimním prostředí. Ale kachnička Schingebis – ve svobodě je má síla, tam je písnička ještě o tom, severák se ji snaží zničit, ale ona statečně prostě si ho příliš nevšímá, stejně dělá to, co má. Takže Kachnička Schingebis je dobrá jak na teď, tak na Michaela. Takže pohádky v tomhle duchu, kdy prostě ta odvaha a statečnost, člověk se potká s tou potvorou, s tím drakem nebo vlkem nebo takový Otesánek potvora, který furt žere, žere a pak skončí nedobře, nebo Hrnečku vař, taková ta chtivost - já teď chci tu kaši, takový ty motivy, kdy to nedopadne, tak jako s drakem úplně heroicky, ale potkává se tam tahle dobrota těch lidí, v tom člověku.“

Tazatelka: *„Tu slavnost se snažíte držet přímo na sv. Michaela, 29. nebo to máte na konci toho období, kdy vám skončí ve školce?“*

J. P.: *„Teď už několik let jsme si řekli, protože to období Michaelské je podobné jako masopustní období, je stejně dlouhý - to máš od konce Vánoc až do úterý masopustního.“*

Tazatelka: *„Rozlišujete nějak toho Václava a toho Michaela, nebo ne?“*

J. P.: *„My s tím neděláme žádný štráchy, těmhle malým dětem nepleteme ani příliš hlavy, tzn. že s tím Václavem se setkají u nás tím, že jim zazpívám písničku o Václavovi, takovou typickou naši, nevím, z kterého století. A Michaela toho bereme my tady, takže oni s tím Václavem nemají moc společného. Nevím, jak v jiných školkách, protože my ho tady moc nezdurazňujeme, protože tohle ještě není věk, který by o tom měl mnoho vědět, to není o intelektuálním zahlcení dítěte. Ani informovat o duchovní podstatě Michaela, to není jejich záležitost, to je o tom, jak my ho vnímáme, jestli si na to vzpomeneme, kolikrát bojujeme i sami se sebou. Takže tohle se u nás moc neprojevuje, to víme my, že je ten Václav. V raných kruzích se objevuje to dozrávání. Ale jinak to máme jako období. Nespecifikujeme to na Václava a Michaela. Dovedu si představit, že už jako ve školách tohle dají jako do vzdělávacího procesu, ale tady u nás fakt ne.“*

Zpátky k otázce... Zjistili jsme, že když přijdou 1. září a 29. má být ta slavnost a děti jsou nové a některé přijdou teprve 14 dní po začátku roku, a už by měly dělat nějakou slavnost, takže ne, neděláme to na Michaela.“